

RIJKSUNIVERSITEIT GRONINGEN

Vergoeding van immateriële schade in de Groninger aardbevingscasus

Maaïke Baan
S1763792
Prof. mr. dr. A.J. Verheij
Maart 2015

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1: Probleemstelling en opzet.....	4
Hoofdstuk 2: Aanknopingspunten voor een ruimer toepassingsgebied van art. 6:106 lid 1 sub b BW	6
1. Inleiding.....	6
2. Het wettelijk stelsel	6
3. Persoonsaantasting op andere wijze (art. 6:106 lid 1 sub b)	7
3.1 De persoonsaantasting op andere wijze.....	7
3.2 Aantasting van de gezondheid.....	8
3.3 Schending van een fundamenteel (persoonlijkheids)recht	9
4. Samenvatting	10
Hoofdstuk 3: Aantasting in de persoon wegens geestelijk letsel.....	11
1. Inleiding.....	11
2. Geestelijk letsel of enkel psychisch onbehagen?.....	12
3. Geestelijk letsel door angstgevoelens.....	14
3.1 Vergoeding wegens angstschade	14
4. Mogelijke criteria ter kwalificatie van psychische klachten	18
5. Toch smartengeld in geval van enkel psychisch onbehagen?	19
6. Samenvatting	20
Hoofdstuk 4: Aantasting in de persoon wegens schending van een fundamenteel (persoonlijkheids)recht	22
1. Inleiding.....	22
2. De persoonlijke levenssfeer in het licht van art. 8 EVRM.....	23
3. Aantasting van het woongenot	24
3.1 Gederfd genot in het algemeen.....	24
3.2 Derving van het woongenot: vermogensschade of ander nadeel?.....	24
4. Oosterparkrellen	26
5. Gevoelens van bezorgdheid of angst om het welbevinden van een ander	27
5.1 Inleiding.....	27

5.2 Zorgen om een ander in Oosterparkrellen	28
5.3 Zorgen om ontvoerde kinderen.....	28
6. Samenvatting	30
Hoofdstuk 5: Vergoeding van immateriële schade in verband met de aardbevingen	31
1. Inleiding.....	31
2. Vergoeding van immateriële schade wegens geestelijk letsel.....	33
2.1 Inleiding	33
2.2 Psychische klachten van inwoners	33
2.3 Aanbevelingen	35
2.4 Vergoeding van angstschade in de aardbevingscasus	35
3. Vergoeding wegens schending van een fundamenteel (persoonlijkheids)recht.....	37
3.1 Inleiding.....	37
3.2 Aantasting van het woongenot	37
3.3 Nalatigheid van de NAM en/of de Staat.....	39
3.3.1 Nalatigheid in Oosterparkrellen.....	39
3.3.2 Algemene besluitvorming	40
3.3.3 Besluitvorming in individuele gevallen.....	45
3.4 Gevoelens van angst en bezorgdheid om het welbevinden van een ander.....	46
4. Samenvatting	47
Hoofdstuk 6: Analyse van (fictieve) casus	49
Conclusie	54
Literatuurlijst	56

Hoofdstuk 1: Probleemstelling en opzet

Op tweede kerstdag 1986 werd voor het eerst een aardbeving waargenomen in Noord-Nederland. De beving vond plaats in Assen en kan een kleine dertig jaar later worden beschouwd als de voorbode van ongeveer 1000 bevingen in hetzelfde gebied.¹ De gaswinning in het Groningenveld is de oorzaak van de aardbevingen in Noord-Nederland. Het betreffende gasveld, ook wel het Slochterenveld genoemd, werd in 1959 ontdekt. Enkele jaren later startte de Nederlandse Aardolie Maatschappij (NAM) de gasproductie in dit gebied. Met het winnen van gas neemt de gasdruk in de bodem af, waardoor de aarde wordt samengedrukt. Dit verschijnsel wordt compactie genoemd. Het leidt tot spanningsverschillen langs bestaande breuken in de ondergrond van het gasveld, waardoor aardbevingen kunnen ontstaan.²

Anno 2015 is de gaswinning in Groningen een veelbesproken onderwerp. Door de bodemdalingen die de bevingen teweeg brengen ontstaan scheuren en barsten in woningen en andere gebouwen. Eigenaren willen de geleden schade vergoed zien. Maar niet alleen de concrete schade aan woningen en andere onroerende zaken vormt een probleem: inwoners stellen ook te maken te hebben met immateriële schade. Zij voelen zich onveilig en niet gehoord door de overheid en de NAM.³

Op 24 april 2013 is de Stichting Waardevermindering door Aardbevingen Groningen (Stichting WAG) opgericht.⁴ De stichting staat inwoners van het aardbevingsgebied bij in een procedure om de door de aardbevingen ontstane waardevermindering van hun onroerende zaken te verhalen op de NAM en/of de Staat. De Stichting WAG heeft de NAM en de Staat aansprakelijk gesteld voor de waardevermindering van onroerende goederen van haar leden door gaswinning. Daarnaast heeft zij de NAM en de Staat aansprakelijk gesteld voor de immateriële schade die de inwoners van het gebied lijden door de aardbevingen in Noordoost-Groningen.

Tijdens mijn studentstage bij De Haan Advocaten & Notarissen in de zomer van 2013, ben ik via mr. Huitema in aanraking gekomen met de Stichting WAG. Voor het schrijven van mijn scriptie mocht ik gebruikmaken van vertrouwelijke en openbare gegevens die door de stichting zijn verzameld.

Het is goed voor te stellen dat inwoners van het aardbevingsgebied kampen met gevoelens van angst, onveiligheid en stress. De vraag rijst nu of dergelijke gevoelens in deze situatie voldoende grondslag vormen voor vergoeding van immateriële schade. Mijn scriptie probeert op deze vraag een antwoord te geven. Daarbij moet worden opgemerkt dat in

---

¹ ‘Aardbevingen door gaswinning in Noord-Nederland’, *KNMI* 4 december 2013, KNMI.nl (zoek op *aardbevingen door gaswinning in Noord-Nederland*).

² ‘Aardbevingen Groningse gasveld’, *SodM* 19 november 2013, SodM.nl (zoek op *aardbevingen Groningse gasveld SodM*).

³ Advies Commissie Meijer, *Provincie Groningen* 2013, provinciegroningen.nl (zoek op *advies commissie meijer*).

⁴ Zie *Stichting WAG*, Stwag.gr.

bepaalde gevallen ook de vergoeding van materiële schade aan de orde is. Dit speelt bijvoorbeeld in gevallen van geestelijk letsel, waarbij sprake kan zijn van materiële schade in de vorm van gederfde inkomsten of behandelingskosten. De centrale vraag is dan ook de volgende:

In hoeverre heeft een vordering tot vergoeding van immateriële schade en daaraan gerelateerde materiële schade jegens de Staat en/of de NAM in de Groninger aardbevingscasus kans van slagen?

Hoofdstuk 2 behandelt het juridische kader en de achtergrond van immateriële schadevergoeding. De belangrijkste wettelijke bepaling in dit onderzoek is art. 6:106 lid 1 sub b BW over de persoonsaantasting op andere wijze. Er wordt gekeken naar het toepassingsgebied dat deze bepaling tot dusver heeft gehad. Ik behandel ontwikkelingen in de jurisprudentie en de literatuur die mogelijk aanleiding vormen tot een ruimere toepassing van art. 6:106 lid 1 sub b BW.

In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op het bestaan van geestelijk letsel als grond voor vergoeding van immateriële schade. Duidelijk zal worden dat er geen heldere scheidslijn is tussen geestelijk letsel en enkel psychisch onbehagen. Er wordt aandacht besteed aan een geschikte manier om daar in de praktijk mee om te gaan.

In hoofdstuk 4 behandel ik de schending van een fundamenteel (persoonlijkheids)recht als grond voor smartengeld. Daarbij wordt ingegaan op verschillende situaties die een inbreuk op de persoonlijke levenssfeer kunnen opleveren. Er wordt aandacht besteed aan het recht op een persoonlijke levenssfeer in het licht van het EVRM en aan het recht op een ongestoord woongenot in het bijzonder. Ook wordt het arrest Oosterparkrellen onder de loep genomen om te onderzoeken wat de Hoge Raad in deze zaak tot het oordeel bracht dat sprake was van een ernstige inbreuk op de persoonlijke levenssfeer en daarmee van een aantasting in de persoon in de zin van art. 6:106 lid 1 sub b BW. Tot slot wordt dieper ingegaan op het bestaan van gevoelens van angst en bezorgdheid om de fysieke integriteit van een ander als grond voor vergoeding van immateriële schade.

De kennis over grondslagen voor vergoeding van immateriële schade die in de voorgaande hoofdstukken aan bod is gekomen, wordt in hoofdstuk 5 toegepast op de Groninger aardbevingscasus. Omdat eigenlijk niet kan worden gesproken van één aardbevingscasus en de problemen die inwoners van het gebied ondervinden als gevolg van de aardbevingen per geval verschillen, wordt in hoofdstuk 6 een aantal fictieve, maar realistische voorbeeldcasus geanalyseerd.

In de conclusie wordt het bovenstaande nog eens kort samengevat en wordt een antwoord gegeven op de vraag in hoeverre een recht op vergoeding van immateriële schade (en daaraan gerelateerde materiële schade) bestaat in de Groninger aardbevingscasus.

Hoofdstuk 2: Aanknopingspunten voor een ruimer toepassingsgebied van art. 6:106 lid 1 sub b BW

1. Inleiding

In welke gevallen heeft iemand recht op vergoeding van immateriële schade, een vorm van schadevergoeding die ook wel wordt aangeduid met de term ‘smartengeld’? Uitgangspunt voor de beantwoording van die vraag vormt het wettelijk kader dat bestaat uit de centrale bepalingen over smartengeld van art. 6:95 BW en 6:106 BW. In dit hoofdstuk worden deze bepalingen behandeld, evenals de gedachten die daaraan ten grondslag liggen en het toepassingsgebied dat zij – voor zover voor dit onderzoek relevant – tot dusver hebben gehad. Gezien de strekking van dit onderzoek wordt toegespitst op de persoonsaantasting op andere wijze zoals bedoeld in art. 6:106 lid 1 sub b BW.

In paragraaf 2 wordt het wettelijk stelsel met betrekking tot vergoeding van immateriële schade behandeld. In paragraaf 3 ga ik dieper in op de bepaling van de persoonsaantasting op andere wijze (art. 6:106 lid 1 sub b BW). Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen twee categorieën: de aantasting van de gezondheid en de schending van een fundamenteel (persoonlijkheids)recht.

2. Het wettelijk stelsel

De belangrijkste bepalingen over smartengeld zijn art. 6:95 BW en 6:106 BW. Samen vormen deze bepalingen de belangrijkste grondslag voor vergoeding van immateriële schade. Art. 6:95 BW over vergoedbare schade luidt als volgt:

De schade die op grond van een wettelijke verplichting tot schadevergoeding moet worden vergoed, bestaat in vermogensschade en ander nadeel, dit laatste voor zover de wet op vergoeding hiervan recht geeft.

De bepaling onderscheidt twee soorten schade: vermogensschade en ander nadeel. Bij ander nadeel dan vermogensschade gaat het om ‘de vergoeding voor die schade die niet in het vermogen, maar anderszins – in de vorm van pijn, verdriet, gederfde levensvreugde of geschokt rechtsgevoel – wordt geleden’.⁵ Immateriële schade komt slechts voor vergoeding in aanmerking wanneer de wet daar recht op geeft, zo volgt uit de tweede zinsnede van art. 6:95 BW. Daarmee is sprake van een in beginsel gesloten wettelijk stelsel.⁶ In beginsel, omdat de formulering van art. 6:106 lid 1 sub b BW ruimte laat voor rechtsontwikkeling. Op deze systematiek wordt nader ingegaan in paragraaf 3.

De belangrijkste wettelijke grondslag voor vergoeding van immateriële schade is art. 6:106 lid 1 BW. Deze bepaling bouwt voort op de in art. 6:95 BW aangebrachte scheiding

---

⁵ Lindenberg 2008, p. 1.

⁶ Verheij 2002, p. 33.

tussen vermogensschade en ander nadeel door te bepalen in welke gevallen ander nadeel dan vermogensschade voor vergoeding in aanmerking komt.⁷ Gezien de strekking van mijn scriptie blijven andere wettelijke bepalingen over smartengeld, die net als art. 6:106 BW een uitwerking vormen van art. 6:95 BW, in dit onderzoek buiten beschouwing.⁸

Art. 6:106 lid 1 onderscheidt drie gevallen die recht geven op vergoeding van ander nadeel dan vermogensschade: de aansprakelijke persoon had het oogmerk om zodanig nadeel toe te brengen (lid 1 sub a), de benadeelde heeft lichamelijk letsel opgelopen, is in zijn eer of goede naam geschaad of op andere wijze aangetast in zijn persoon (lid 1 sub b), of er is sprake van aantasting van de nagedachtenis van een overledene (lid 1 sub c).

3. Persoonsaantasting op andere wijze (art. 6:106 lid 1 sub b)

3.1 De persoonsaantasting op andere wijze

In mijn scriptie onderzoek ik in hoeverre een recht op vergoeding van immateriële schade bestaat in de Groninger aardbevingscasus. Daartoe wordt onderzocht in hoeverre mogelijk sprake is van een persoonsaantasting op andere wijze. Art. 6:106 lid 1 sub b BW vormt daarom de centrale bepaling van dit onderzoek.

Art. 6:106 lid 1 sub b BW kent de benadeelde het recht toe op een naar billijkheid vast te stellen schadevergoeding indien hij lichamelijk letsel heeft opgelopen, in zijn eer of goede naam is geschaad of op andere wijze in zijn persoon is aangetast. De vraag wanneer sprake is van een persoonsaantasting ‘op andere wijze’ in de zin van art. 6:106 lid 1 sub b BW kent geen vastomlijnd antwoord. Dat komt doordat het bepaalde over de persoonsaantasting op andere wijze zo is vormgegeven dat het een opening biedt voor rechtsontwikkeling binnen het in beginsel gesloten wettelijke stelsel van art. 6:95 en 6:106 BW.⁹ Zoals de breed geformuleerde term al doet vermoeden, kan in uiteenlopende situaties sprake zijn van een aantasting in de persoon op andere wijze dan door fysiek letsel of aantasting in de eer of goede naam. Zo kan een persoonsaantasting bijvoorbeeld bestaan in een inbreuk op de privacy, een ontvoering, verkrachting of discriminatie. Ook in geval van geestelijk letsel kan sprake zijn van een aantasting in de persoon.¹⁰

Aangenomen wordt dat voor een persoonsaantasting sprake moet zijn van geestelijk letsel of van een ernstige schending van een fundamenteel (persoonlijkheids)recht.¹¹ Lindenbergh betoogde in zijn dissertatie ‘Smartengeld’ van 1998 al dat het begrip persoonsaantasting van art. 6:106 lid 1 sub b BW kan worden onderverdeeld in twee categorieën.¹² De in sub b concreet genoemde aantastingen in de persoon, ‘lichamelijk letsel’ en ‘schending van eer en goede naam’, zijn volgens hem terug te brengen tot een

---

⁷ Nieuwenhuis, Stolker & Valk 2011, p. 2560.

⁸ De wetgever heeft op een aantal plaatsen in de wet voorzien in een recht op smartengeld. Zie o.a. art. 7:510 in het kader van de reisovereenkomst, art. 89 Weboek van Strafvordering en art. 106 Vreemdelingenwet. Zie Spier, Hartlief, van Maanen & Vriesendorp 2009, p. 292.

⁹ Verheij 2002, p. 34.

¹⁰ Verheij 2002, p. 34.

¹¹ Verheij 2002, AV&S 2013/1.

¹² Lindenbergh 1998, hoofdstuk 5.

meer algemene tweedeling in persoonsaantastingen, te weten aantasting van de fysieke of psychische gezondheid en schending van een fundamenteel (persoonlijkheids)recht. Met dat laatste wordt niet alleen de schending van eer en reputatie bedoeld, maar ook die van andere persoonlijkheidsbelangen.¹³ Op vergelijkbare wijze onderscheidt Verheij in zijn dissertatie de gevallen waarin smartengeld wordt toegekend in de categorieën ‘letsel’ en ‘overige aantastingen in de persoon’.¹⁴ In mijn scriptie volg ik deze in de literatuur gemaakte tweedeling.

3.2 Aantasting van de gezondheid

Ten aanzien van de categorie ‘aantasting van de gezondheid’ vond aan het eind van de jaren negentig een ontwikkeling in de rechtspraak plaats die liet zien dat niet alleen lichamelijk, maar ook geestelijk letsel een grond kan vormen voor vergoeding van immateriële schade. In het arrest *Ontvanger/Bos* heeft de Hoge Raad uitdrukkelijk geoordeeld dat het onrechtmatig toebrengen of veroorzaken van geestelijk letsel zelfstandig kan worden aangemerkt als een aantasting in de persoon die recht geeft op smartengeld.¹⁵ Oorzaken voor het ontstaan van geestelijk letsel kunnen verschillend van aard zijn. Lindenbergh noemt als voorbeelden onder andere de confrontatie met een schokkende gebeurtenis, overbelasting door werk en hinder.¹⁶

Wanneer is nu sprake van geestelijk letsel? Noch uit arresten van de Hoge Raad, noch uit lagere rechtspraak volgt dat sprake moet zijn van een in de psychiatrie erkend ziektebeeld.¹⁷ Dat is anders in gevallen van shockschade.¹⁸ Gezien de reikwijdte van dit onderzoek wordt op die gevallen echter niet uitgebreid ingegaan. Ook een eenduidige definitie van het begrip ‘geestelijk letsel’ ontbreekt. Enig houvast biedt de open geformuleerde maatstaf van de Hoge Raad zoals die werd toegepast in het arrest *Beliën/Noord-Brabant*:¹⁹

De partij die zich op aantasting van de persoon beroept, zal voldoende concrete gegevens moeten aanvoeren waaruit kan volgen dat in verband met de omstandigheden van het geval een psychische beschadiging is ontstaan waartoe nodig is dat naar objectieve maatstaven het bestaan van geestelijk letsel is of had kunnen zijn vastgesteld.

In ieder geval niet voldoende voor het aannemen van geestelijk letsel is een meer of minder sterk psychisch onbehagen of een zich gekwetst voelen.²⁰ Op dit door de Hoge Raad sinds de jaren tachtig gehanteerde onderscheid wordt nader ingegaan in hoofdstuk 3.

---

¹³ Lindenbergh 2008, p. 35.

¹⁴ Verheij 2002, p. 8.

¹⁵ HR 13 januari 1995, ECLI:NL:HR:1995:ZC1608 (*Ontvanger/Bos*).

¹⁶ Lindenbergh 2008, p. 36. + arresten.

¹⁷ Verheij 2002, p. 138 & 139. Zie arresten voetnoot 139.

¹⁸ HR 22 februari 2002, ECLI:NL:HR:2002:AD5356, *NJ* 2002, 240, m.nt. J.B.M. Vranken (*Shockschade-arrest*). Zie ook hoofdstuk 3, par. 1.

¹⁹ HR 9 mei 2003, ECLI:NL:HR:2003:AF4606, r.o. 5.2.3. Zie ook Lindenbergh 2008, p. 37.

²⁰ Nieuwenhuis, Stolker & Valk 2011, p. 2562

3.3 Schending van een fundamenteel (persoonlijkheids)recht

De tweede categorie van gevallen die een persoonsaantasting in de zin van art. 6:106 lid 1 sub b BW kunnen opleveren, is die van de schending van een fundamenteel (persoonlijkheids)recht. Waar in 1998 nog nauwelijks rechtspraak bestond over deze categorie, heeft die zich in de afgelopen jaren steeds verder ontwikkeld.²¹ Uit de arresten Baby Kelly en Oosterparkrellen van de Hoge Raad blijkt dat geestelijk letsel niet langer een vereiste is voor vergoeding van immateriële schade.²² In beide zaken kende de Hoge Raad smartengeld toe terwijl geen lichamelijk of geestelijk letsel was vastgesteld, maar wel een fundamenteel persoonlijkheidsrecht was geschonden.

Wat is nu precies een persoonlijkheidsrecht? Persoonlijkheidsrechten vormen een open categorie van rechten die *de mens zelf* beogen te beschermen.²³ Te denken valt aan het recht op leven, op fysieke en geestelijke integriteit, op bewegingsvrijheid, privacy en gelijke behandeling.²⁴ Volgens Vranken staan persoonlijkheidsrechten direct in verbinding met ‘grondrechten en anderszins erkende fundamentele belangen en waarden’.²⁵ Deze omschrijving komt overeen met die van Lindenbergh, die het heeft over ‘een soort civielrechtelijke variant van mensen- of grondrechten’.²⁶ Hartlief spreekt van ‘fundamentele rechten die beogen kernbelangen van menselijke persoonlijkheid te waarborgen’.²⁷ Het begrip persoonlijkheidsrecht wordt in de wet overigens niet uitdrukkelijk genoemd. Wel is het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer neergelegd in art. 10 en 12 van de Grondwet en art. 8 van het EVRM. Op de betekenis van het recht op een persoonlijke levenssfeer en de ontwikkelingen op dit punt in de Nederlandse en Europese jurisprudentie wordt nader ingegaan in hoofdstuk 4.

In het Baby Kelly-arrest werd door de Hoge Raad een inbreuk op het zelfbeschikkingsrecht aangenomen. De ouders van Baby Kelly waren niet in de gelegenheid gesteld om de geboorte van hun ernstig gehandicapt kind te voorkomen, doordat de verloskundige het door hen verzochte erfelijkheidsonderzoek niet nodig had geacht. Hiermee was volgens de Hoge Raad sprake van een persoonsaantasting in de zin van art. 6:106 lid 1 sub b BW.

In het arrest Oosterparkrellen werd de woning van een echtpaar gedurende enkele uren belaagd door een grote groep jongeren. De politie besloot – ondanks het herhaaldelijk vragen om hulp door de benadeelden – meerdere malen om niet in te grijpen, wat bij de benadeelden leidde tot toegenomen gevoelens van onveiligheid en een ernstig geschokt rechtsgevoel. De Hoge Raad oordeelde dat sprake was van een ernstige inbreuk op de

---

²¹ Lindenbergh 2008, p. 35.

²² HR 9 juli 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO7721, NJ 2005, 391, m.nt. J.B.M. Vranken (*Oosterparkrellen*) & HR 18 maart 2005, ECLI:NL:HR:2005:AR5213, NJ 2006, 606, m.nt. J.B.M. Vranken (*Baby Kelly*).

²³ Verheij 2002, p. 35.

²⁴ Verheij 2002, p. 35.

²⁵ HR 9 juli 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO7721, NJ 2005, 39, m.nt. J.B.M. Vranken (*Oosterparkrellen*), nt. J.B.M. Vranken.

²⁶ Lindenbergh, in: *GS Schadevergoeding*, art. 106 Boek 6 BW, aant. 2.8.5 (online, laatst bijgewerkt op 25 juni 2014).

²⁷ Hartlief, *AV&S* 2008/34, par. 10.

persoonlijke levenssfeer en daarmee van een persoonsaantasting in de zin van art. 6:106 lid 1 sub b BW. Het bestaan van geestelijk letsel vormde daarvoor geen vereiste.²⁸

Op beide categorieën van de persoonsaantasting op andere wijze wordt in de volgende hoofdstukken dieper ingegaan. Daarbij wordt aandacht besteed aan ontwikkelingen in de literatuur en jurisprudentie die aanleiding vormen voor het aannemen van een ruimer toepassingsgebied van art. 6:106 lid 1 sub b BW.

4. Samenvatting

Immateriële schade is schade ‘die niet in het vermogen, maar anderszins – in de vorm van pijn, verdriet, gederfde levensvreugde of geschokt rechtsgevoel – wordt geleden’. De belangrijkste bepalingen over vergoeding van immateriële schade zijn art. 6:95 en art. 6:106 BW. De formulering van art. 6:106 lid 1 sub b BW over de persoonsaantasting op andere wijze laat ruimte voor rechtsontwikkeling binnen het in beginsel gesloten stelsel van art. 6:95 en 6:106 BW. In de literatuur wordt de persoonsaantasting op andere wijze van art. 6:106 lid 1 sub b BW onderverdeeld in twee categorieën: aantasting van de gezondheid en schending van een fundamenteel (persoonlijkheids)recht.

Het onrechtmatig toebrengen of veroorzaken van geestelijk letsel vormt een zelfstandige grond voor vergoeding van immateriële schade in de zin van art. 6:106 lid 1 sub b BW. Met het bestaan van geestelijk letsel is sprake van een aantasting van de gezondheid en daarmee van een aantasting in de persoon op andere wijze. In welke gevallen precies kan worden gesproken van geestelijk letsel is niet duidelijk, nu de Hoge Raad ter beoordeling van die vraag (nog) geen vaste criteria heeft geformuleerd. Van een in de psychiatrie erkend ziektebeeld hoeft in ieder geval geen sprake te zijn. Dat is anders in gevallen van shockschade.

De categorie van persoonsaantastingen wegens schending van een fundamenteel (persoonlijkheids)recht heeft zich in de afgelopen jaren ontwikkeld. In de arresten *Baby Kelly* en *Oosterparkrellen* oordeelde de Hoge Raad dat sprake was van een aantasting in de persoon op andere wijze in de zin van art. 6:106 lid 1 sub b BW, zonder dat lichamelijk of geestelijk letsel was vastgesteld. Voldoende voor een recht op vergoeding van immateriële schade was in deze gevallen de schending van een fundamenteel (persoonlijkheids)recht. De term ‘persoonlijkheidsrecht’ wordt in de wet niet expliciet genoemd. Persoonlijkheidsrechten kunnen worden omschreven als een open categorie van rechten die *de mens zelf* beogen te beschermen.

---

²⁸ HR 9 juli 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO7721, NJ 2005, 39, m.nt. J.B.M. Vranken (*Oosterparkrellen*).

Hoofdstuk 3: Aantasting in de persoon wegens geestelijk letsel

1. Inleiding

Geestelijk letsel dat het gevolg is van het onrechtmatig handelen van een ander, kan worden aangemerkt als een aantasting in de persoon waardoor een recht op smartengeld ontstaat.²⁹ Het is daarom belangrijk om stil te staan bij de vraag wanneer nu eigenlijk sprake is van geestelijk letsel. Opmerkelijk is dat er in de jurisprudentie een onderscheid wordt gemaakt tussen geestelijk letsel bij shockschade en geestelijk letsel in andere gevallen. Voor het aannemen van geestelijk letsel in gevallen van shockschade vereist de Hoge Raad dat bij het slachtoffer sprake is van een in de psychiatrie erkend ziektebeeld.³⁰ Voor overige gevallen van geestelijk letsel geldt dit vereiste niet.³¹ De vraag is daarom wanneer in dergelijke gevallen een recht op smartengeld ontstaat. Wanneer kan worden gesproken van geestelijk letsel? In de jurisprudentie wordt een zekere drempel gehanteerd: een meer of minder sterk psychisch onbehagen of een zich gekwetst voelen is in ieder geval niet voldoende voor het aannemen van geestelijk letsel.³²

In dit hoofdstuk ga ik dieper in op de vraag wat het verschil is tussen geestelijk letsel en psychisch onbehagen. In paragraaf 2 wordt onderzocht hoe dit onderscheid in de rechtspraak wordt gemaakt. Duidelijk zal worden dat de Hoge Raad (tot dusver) geen heldere criteria heeft geformuleerd om een duidelijk onderscheid te kunnen maken tussen geestelijk letsel en enkel psychisch onbehagen. Onderzocht wordt wat bepalend lijkt te zijn in de beoordeling en kwalificatie van psychische klachten van de benadeelde.

In paragraaf 3 wordt gekeken naar de situatie waarin iemand psychische klachten ondervindt die bestaan in gevoelens van angst. Gelden in deze situatie de gewone regels ten aanzien van psychisch onbehagen en geestelijk letsel? Verder behandel ik het voor het Nederlands recht relatief nieuwe fenomeen van de angstschadevordering: een vordering tot vergoeding van immateriële schade wegens het bestaan van angst voor een bepaalde ziekte of aandoening. Duidelijk zal worden dat zowel in de rechtspraak als in de literatuur verschillende meningen bestaan over de vraag of voor de beoordeling van dergelijke vorderingen een extra criterium moet worden gehanteerd ten opzichte van 'gewone' smartengeldvorderingen wegens geestelijk letsel. Op deze vraag wordt dieper ingegaan in het rechtstheoretisch intermezzo van paragraaf 3.3.

---

²⁹ Zie hoofdstuk 2. Zie ook: Eindverslag I, Parl. Gesch. 6, p. 389.

³⁰ HR 22 februari 2002, ECLI:NL:HR:2002:AD5356, NJ 2002/240, m.nt. J.B.M. Vranken (*Shockschade-arrest*).

³¹ Dit volgt uit HR 2 mei 1997, ECLI:NL:HR:1997:ZC2365, NJ 1997/662, m.nt. J.M.M. Maeijer (*Kip en Sloetjes/Rabobank*) en HR 9 mei 2003, ECLI:NL:HR:2003:AF4606, NJ 2005/169 m.nt. W.D.H. Asser (*Staat/Beliën*). In de lagere rechtspraak van de afgelopen jaren wordt expliciet gesteld dat een erkend ziektebeeld geen vereiste vormt voor het aannemen van geestelijk letsel. Zie bijvoorbeeld Rb Middelburg 30 mei 2001, ECLI:NL:RBMID:2001:AB2209, r.o. 3.2, Rb Rotterdam 29 augustus 2014, ECLI:NL:RBROT:2014:7217, ECLI:NL:RBROT:2014:7209 en ECLI:NL:RBROT:2014:7220, allen onder r.o. 5.7.2.1.

³² HR 13 januari 1995, ECLI:NL:HR:1995:ZC1608, NJ 1997/366, m.nt. C.J.H. Brunner (*Ontvanger/Bos*).

In paragraaf 4 behandel ik suggesties uit de Nederlandse literatuur voor de verdere ontwikkeling van de problematiek van de kwalificatie van psychische klachten. In paragraaf 5 wordt aandacht besteed aan het Blauw oog-arrest van de Hoge Raad. In dit arrest lijkt de Hoge Raad een vingerwijzing te geven dat onder bepaalde omstandigheden vergoeding van immateriële schade mogelijk is bij afwezigheid van geestelijk letsel. Gekeken wordt wat de betekenis van dit arrest lijkt te zijn. Tot slot worden de belangrijkste elementen van dit hoofdstuk samengevat in paragraaf 5.

2. Geestelijk letsel of enkel psychisch onbehagen?

De Hoge Raad heeft tot dusverre niet duidelijk gemaakt waar volgens hem precies de grens ligt tussen geestelijk letsel en ‘enkel’ psychisch onbehagen. Aldus ontbreekt het aan vaste criteria om te beoordelen of de psychische klachten van een persoon al dan niet zijn aan te merken als geestelijk letsel. De Hoge Raad laat de feitenrechter daarmee een vrij ruime marge. Het gevolg daarvan is dat de jurisprudentie over dit onderwerp ‘nogal grillige uitkomsten’ laat zien.³³ Om dat te illustreren behandel ik hieronder een drietal arresten. Er wordt inzicht gegeven in de wijze waarop de Hoge Raad psychische klachten beoordeelt en kwalificeert.

In de zaak *Ontvanger/Bos* heeft de belastingplichtige Bos een onjuiste belastingaanslag ontvangen.³⁴ Bos stelt dat de gevolgen daarvan er uiteindelijk toe hebben geleid dat hij moest worden opgenomen in een psychiatrisch ziekenhuis. Bovendien stelt Bos dat het hem ertoe gebracht heeft om verschillende zelfmoordpogingen te doen.³⁵ Volgens het Hof is in dit geval geen sprake van geestelijk letsel, maar van ‘gevoelens van onvrede en ongenoegen’, kort gezegd van ‘psychisch onbehagen’ dat samenhangt met de vermogensschade die Bos heeft geleden. Bos is daarom volgens het Hof niet in zijn persoon aangetast in de zin van art. 6:106 lid 1 sub b BW.³⁶ De Hoge Raad laat het oordeel van het Hof in stand, maar benadrukt dat dit niet zo moet worden begrepen dat het toebrengen van vermogensschade *nooit* geestelijk letsel kan veroorzaken dat recht geeft op smartengeld.

In de zaak *Kip en Sloetjes/Rabobank* is Kip door onrechtmatig handelen van de Rabobank genoodzaakt zijn aandelen in het door hem opgerichte bedrijf te verkopen, waarna het bedrijf failliet gaat.³⁷ Kip stelt dat hij zich vanwege deze gebeurtenissen onder psychiatrische behandeling moest stellen. Hij stelt dat hij met zijn bedrijf niet alleen zijn privébezit en inkomstenbron heeft verloren, maar ook ‘zijn levenswerk [...] dat hij van de grond had opgebouwd en waarin hij zijn levensgeluk vond’.³⁸ Kip vordert vergoeding van immateriële schade. De Hoge Raad overweegt dat indien de stellingen van Kip komen vast

---

³³ Verheij, *AV&S* 2004/14, nt. onder 3.3.

³⁴ HR 13 januari 1995, ECLI:NL:HR:1995:ZC1608, *NJ* 1997/366, m.nt. C.J.H. Brunner (*Ontvanger/Bos*).

³⁵ Zo werd gesteld in het incidentele cassatiemiddel.

³⁶ HR 13 januari 1995, ECLI:NL:HR:1995:ZC1608, *NJ* 1997/366, m.nt. C.J.H. Brunner (*Ontvanger/Bos*), r.o. 19.

³⁷ HR 2 mei 1997, ECLI:NL:HR:1997:ZC2365, *NJ* 1997/662, m.nt. J.M.M. Maeijer (*Kip en Sloetjes/Rabobank*).

³⁸ HR 2 mei 1997, ECLI:NL:HR:1997:ZC2365, *NJ* 1997/662, m.nt. J.M.M. Maeijer (*Kip en Sloetjes/Rabobank*), r.o. 18 van het arrest van het Hof.

te staan, er ruimte bestaat voor het toewijzen van een vordering tot vergoeding van immateriële schade.³⁹

In Staat/Beliën stelt Beliën geestelijk letsel te hebben opgelopen als gevolg van de onrechtmatige wijze waarop de provincie Noord-Brabant een geschil met hem had laten ontstaan en voortduren. Door het handelen van de provincie werd aan Beliën de mogelijkheid ontnomen om zijn plannen voor het opzetten van een champignonkwekerij te verwezenlijken. Beliën stelt door deze situatie geestelijk letsel te hebben geleden. Hij stelt dat hij levensvreugde heeft gederfd, nu hij door het handelen van de provincie gedurende tien jaar niet de mogelijkheid heeft gehad om zijn eigen bedrijf op te zetten en eigen baas te zijn. Het geschil met de provincie is van negatieve invloed geweest op zijn leven en dat van zijn gezin. Beliën stelt bovendien dat hij zich voor zijn psychische klachten onder medische behandeling heeft moeten stellen.⁴⁰ Het Hof oordeelt dat in dit geval geen sprake is van een persoonsaantasting in de zin van art. 6:106 lid 1 sub b BW, nu het bestaan van geestelijk letsel bij Beliën niet is vast komen te staan. Dit was volgens het Hof anders geweest als bij Beliën bijvoorbeeld sprake was geweest van een geestelijke toestand die hem belette om ‘zijn persoonlijke arbeidskracht zinvol op een andere wijze in te zetten ten behoeve van hemzelf en zijn gezinsleden’.⁴¹ Het feit dat de hele situatie Beliën heeft verbitterd en ervoor heeft gezorgd dat hij medische behandeling moest zoeken voor zijn psychische klachten, noemt het Hof te algemeen om van het bestaan van geestelijk letsel aan te nemen.

Wat maakt nu dat de Hoge Raad bij Bos en bij Beliën geen geestelijk letsel aanwezig achtte en bij Kip – indien zijn stellingen zouden komen vast te staan – wél? Kennelijk hadden Bos en Beliën onvoldoende concrete gegevens aangevoerd om het bestaan van geestelijk letsel te kunnen vaststellen en was dat in het geval van Kip anders. Kijken we echter naar wat de benadeelden in de drie zaken hebben aangevoerd, dan lijken de daarop gebaseerde oordelen van de Hoge Raad weinig coherent. Uit geen van de arresten blijkt dat psychiatrische rapportages zijn overgelegd om te bewijzen dat sprake is van een erkend psychiatrisch ziektebeeld. Zoals we hierboven al zagen stelt Hoge Raad dit voor andere gevallen dan shockschadegevallen ook niet als vereiste.⁴²

De casus van Kip en Beliën lijken in essentie vergelijkbaar: beiden werd door het onrechtmatig handelen van een ander de kans ontnomen hun werkend leven zo in te richten als zij dat hadden gewild. Vanzelfsprekend zijn de omstandigheden in beide casus niet exact hetzelfde, maar een principieel verschil lijkt er niet te zijn.⁴³ Verder lijken alle drie de benadeelden te maken te hebben (gehad) met ernstige psychische problemen. Alle drie geven zij aan voor hun psychische klachten onder behandeling te zijn (geweest). Het is daarom niet duidelijk waarin volgens de Hoge Raad het verschil tussen deze zaken is gelegen. Waarom is bij Kip – indien zijn stellingen komen vast te staan – sprake van

---

³⁹ HR 2 mei 1997, ECLI:NL:HR:1997:ZC2365, NJ 1997/662, m.nt. J.M.M. Maeijer (*Kip en Sloetjes/Rabobank*), r.o. 3.8.

⁴⁰ HR 9 mei 2003, ECLI:NL:HR:2003:AF4606, NJ 2005/169, m.nt. W.D.H. Asser (*Staat/Beliën*), r.o. 3.3.4. van het arrest van het hof.

⁴¹ HR 9 mei 2003, ECLI:NL:HR:2003:AF4606, NJ 2005/169, m.nt. W.D.H. Asser (*Staat/Beliën*), r.o. 4.5.1. van het arrest van het Hof.

⁴² Zie ook Verheij, AV&S 2004/14, nt. onder 3.3.

⁴³ Verheij, AV&S 2004/14, nt. onder 3.3.

geestelijk letsel en bij de andere benadeelden niet? Wat maakt dat de psychische klachten van Kip de grens van ‘enkel psychisch onbehagen’ hebben overschreden en die van Bos en Beliën niet? Dat valt aan de hand van de overwegingen van de Hoge Raad in deze arresten niet te objectiveren. Wel volgt uit het arrest Kip en Sloetjes/Rabobank dat de feitenrechter voor zijn oordeel of sprake is van geestelijk letsel steeds alle omstandigheden in onderling verband dient te beoordelen.⁴⁴

3. Geestelijk letsel door angstgevoelens

3.1 Vergoeding wegens angstschade

Het hierboven behandelde onderscheid tussen geestelijk letsel en enkel psychisch onbehagen geldt in beginsel eveneens wanneer het gaat om gevoelens van angst. Gevoelens van angst, schrik en machteloosheid vormen geen grondslag voor vergoeding van immateriële schade indien zij niet kwalificeren als geestelijk letsel.⁴⁵ Vaak gaan angstklachten gepaard met andere psychische klachten. Zo bestaan angststoornissen vaak in combinatie met depressie.⁴⁶

Een speciale categorie van smartengeldvorderingen wegens het bestaan van angstgevoelens wordt gevormd door vorderingen tot vergoeding van angstschade. De Nederlandse jurisprudentie kent enkele voorbeelden van dergelijke zaken, waarin het vermeende geestelijk letsel bestaat in de angst voor een bepaalde aandoening of ziekte. In de literatuur wordt een onderscheid gemaakt tussen dergelijke angstschadevorderingen en ‘gewone’ smartengeldvorderingen wegens geestelijk letsel.

Wie door het onrechtmatig handelen van een ander kans heeft om een ziekte op te lopen, ‘zal allicht psychisch aangeslagen zijn’, aldus Stolker & Levine.⁴⁷ Of bij het slachtoffer daadwerkelijk een ziekte intreedt, zal meestal na verloop van tijd pas blijken. Afhankelijk van het soort ziekte verkeert het slachtoffer voor kortere of langere tijd in onzekerheid. Als gevolg daarvan kan bij het slachtoffer sprake zijn van hevige angstgevoelens. Inwoners van het aardbevingsgebied in Noordoost-Groningen vrezen ook voor hun gezondheid, zij het op een andere manier. Zij voelen zich onveilig en leven met de constante dreiging van een nieuwe aardbeving en de mogelijke gevolgen daarvan. Gesteld kan worden dat deze angst van andere aard is dan de angst om een bepaalde ziekte op te lopen. De verschillende situaties zijn echter in zoverre met elkaar te vergelijken dat in beide gevallen sprake is van angst voor de eigen gezondheid als gevolg van het (veronderstelde) onrechtmatig handelen van een ander. Het is daarom interessant om nader in te gaan op de figuur van de angstvordering.

Stolker en Levine schreven in 1996 dat Amerikaanse rechters in die tijd leken te worstelen met de materie van angstvorderingen, maar dat ze het over één ding in ieder

---

⁴⁴ HR 9 mei 2003, ECLI:NL:HR:2003:AF4606, NJ 2005/169, m.nt. W.D.H. Asser (*Staat/Beliën*), nt. W.D.H. Asser onder 2.39.

⁴⁵ Rb Middelburg 3 juli 2013, ECLI:NL:RBMAA:2012:BY2688, r.o. 7.1.

⁴⁶ Brands 2010, p. 22.

⁴⁷ Stolker & Levine 1996, p. 885.

geval eens waren: de vordering van een slachtoffer had geen kans van slagen als zijn angst 'geen redelijke grond' had.⁴⁸ In de Nederlandse rechtspraak lijkt van een dergelijke consensus geen sprake. In een zaak over asbesthoudende golfplaten wijst de rechtbank Roermond een vordering tot vergoeding van angstschade af, nu de asbestblootstelling van het slachtoffer volgens de rechtbank niet langdurig genoeg was om te kunnen spreken van een daadwerkelijk risico op het ontstaan van een asbestziekte. Volgens de rechtbank kan daarom geen sprake zijn van een reële, op objectieve gronden te verklaren angst. Het Hof en de Hoge Raad laten dit oordeel in stand.⁴⁹ Ook de rechtbank Middelburg geeft in een zaak over asbestblootstelling te kennen dat een irreële angst niet voor vergoeding in aanmerking komt.⁵⁰ In een andere zaak over angst voor een asbestziekte lijkt het Hof 's Hertogenbosch het criterium van de reële angst echter los te laten.⁵¹ Waar de kantonrechter in deze zaak oordeelt dat vergoeding van angstschade alleen mogelijk is op basis van een op objectieve gronden te verklaren rechtens relevante angst, is het Hof minder streng. Volgens het Hof is voldoende dat door een deskundige wordt vastgesteld dat sprake is van angstklachten die geestelijk letsel opleveren en dat er causaal verband bestaat tussen de gestelde schade en de asbestblootstelling.⁵² Daarmee wordt volstaan met het toepassen van de gebruikelijke voorwaarden voor het vestigen van aansprakelijkheid, wat inhoudt dat wordt nagegaan of onrechtmatig is gehandeld en of sprake is van schade en causaal verband.

Ook in de literatuur verschillen de meningen over de vraag of de objectieve gegrondheid van angstgevoelens voorwaarde moet zijn voor vergoeding van immateriële schade. Volgens Spier dient niet slechts een 'rechtens relevante angst' voor vergoeding in aanmerking te komen.⁵³ Hij stelt dat naarmate de ziekte waarvoor iemand op 'enigszins objectieve gronden' vreest ernstiger is, vergoeding 'zeker niet op voorhand onmogelijk' lijkt.⁵⁴ Spier geeft hier aan waar volgens hem de ondergrens ligt voor de relevantie van de angst: die moet gebaseerd zijn op *enigszins* objectieve gronden. *Enigszins* objectief omdat rekening moet worden gehouden met de predispositie van het slachtoffer. De geestelijke gesteldheid van het slachtoffer kan er immers voor zorgen dat hij als gevolg van de normschending ernstiger angstklachten ontwikkelt dan de gemiddelde mens in eenzelfde situatie. Wanneer in theorie een zeer geringe kans bestaat dat het slachtoffer besmet raakt met een bepaalde ziekte en de gevreesde ziekte een ernstige is, is toekenning van smartengeld volgens Spier niet per definitie uitgesloten.

Volgens Stolker en Levine gelden voor angstvorderingen in beginsel de gewone regels van aansprakelijkheid. Ook volgens hen moet rekening worden gehouden met de predispositie van het slachtoffer. Stolker en Levine wijzen erop dat de persoon van het

---

⁴⁸ Stolker & Levine 1996, p. 886.

⁴⁹ HR 6 april 2001, ECLI:NL:HR:2001:AB1252 (*Asbesthoudende golfplaten*), r.o. 3.8.

⁵⁰ Rb Middelburg 30 mei 2001, ECLI:NL:RBMID:2001:AB2209 (*Wijnandus/Koninklijke Schelde Groep B.V.*), r.o. 3.3.

⁵¹ Hof 's Hertogenbosch 6 mei 2008, ECLI:NL:GHSHE:2008:BD5666 (*X/Y B.V.*).

⁵² Hof 's Hertogenbosch 6 mei 2008, ECLI:NL:GHSHE:2008:BD5666 (*X/Y B.V.*), r.o. 4.12.4.

⁵³ HR 6 april 2001, ECLI:NL:PHR:2001:AB1252 (*Asbesthoudende golfplaten*), concl. A-G. Spier. Een definitie van het begrip 'rechtens relevante angst' geeft Spier hier niet, maar we mogen er hier vanuit gaan dat hij bedoelt een angst die objectief (statistisch) gezien redelijk is te noemen.

⁵⁴ HR 6 april 2001, ECLI:NL:PHR:2001:AB1252 (*Asbesthoudende golfplaten*), concl. A-G. Spier, onder 3.32.

slachtoffer nu eenmaal niet altijd samenvalt met de *reasonable person*, de gemiddelde mens. Uitgangspunt zou volgens hen moeten zijn dat *the tortfeasor takes the victim as he finds him*.⁵⁵

Op grond van deze opvatting is verdedigbaar dat ook een irreële angst voor vergoeding in aanmerking kan komen. Uitgaande van het adagium '*the tortfeasor takes the victim as he finds him*', kan geestelijk letsel dat voortkomt uit feitelijk ongegronde angstgevoelens, worden toegerekend aan de dader. Volgens Stolker en Levine kent de toerekening van de gevolgen van de predispositie van het slachtoffer aan de dader echter wel een grens. Die grens wordt volgens hen bereikt wanneer er praktisch en theoretisch gezien geen kans op besmetting bestaat en het slachtoffer een dusdanig lage psychische weerstand heeft dat zijn geestelijk letsel niet aan de dader kan worden toegerekend. In dergelijke gevallen is met het toekennen van smartengeld terughoudendheid geboden.

In geval van vorderingen wegens angstschade pleiten Stolker en Levine voor een gematigde 'general reasonableness'-benadering, afgeleid uit de Amerikaanse rechtspraak over dit onderwerp.⁵⁶ Volgens die benadering zou de maatstaf voor vorderingen wegens angst voor HIV of AIDS moeten zijn of sprake is van 'enig relevant contact van lichaamsvloeistoffen', waardoor een *daadwerkelijke* kans op besmetting bestaat. Aldus kan worden voorkomen dat de *unreasonable* man in het gelijk wordt gesteld en dat de rechter in zekere zin meewerkt aan het doen ontstaan van 'AIDS-phobia'.⁵⁷ De regel dat sprake moet zijn van een daadwerkelijke kans op besmetting zou gelden 'ook al is de kans nog zo klein'.⁵⁸ Hieruit valt af te leiden dat vergoeding volgens Stolker en Levine alleen dan is uitgesloten wanneer geen enkele kans op besmetting bestaat. Dit standpunt is vergelijkbaar met de hierboven behandelde opvatting van Spier dat de angst gebaseerd moet zijn op 'enigszins objectieve gronden'. Gesteld kan worden dat zowel Stolker en Levine als Spier zich kunnen vinden in het vereiste van de reële angst, zij het met een zeer lage ondergrens.

Een stap verder gaat Ceulen.⁵⁹ Volgens haar moet het criterium van de reële angst geheel worden losgelaten. Door in gevallen van angstschade te onderzoeken in hoeverre de kans op schade reëel is, wordt volgens Ceulen uit het oog verloren dat er mogelijk al sprake is van schade – zij het in een andere vorm. De ernst van de angstklachten, zo stelt zij, wordt immers niet per definitie bepaald door de grootte van de kans op schade.⁶⁰ Voldoende voor toewijzing van een angstvordering is volgens haar dat het slachtoffer geestelijk letsel heeft opgelopen als gevolg van een onrechtmatige gedraging.⁶¹

---

⁵⁵ Stolker & Levine 1996, p. 887. Dezelfde opvatting hanteert de Hoge Raad in het bekende Renteneurose-arrest: HR 8 februari 1985, ECLI:NL:HR:1985:AG4961, NJ 1986/137, m.nt. C.J.H. Brunner (*Renteneurose-arrest*).

⁵⁶ Stolker & Levine onderscheiden in de Amerikaanse rechtspraak over angstvorderingen grofweg twee benaderingen: die van *actual exposure* en die van *general reasonableness*. Volgens de actual exposure-benadering moet het slachtoffer daadwerkelijk zijn blootgesteld aan HIV, bij de general reasonableness-benadering wordt aan 'actual exposure' wel belang toegekend, maar wordt dit niet als harde eis gezien. Zie Stolker & Levine 1996, p. 886.

⁵⁷ Stolker & Levine 1996, p. 888.

⁵⁸ Stolker & Levine 1996, p. 888.

⁵⁹ Ceulen 2009.

⁶⁰ Ceulen 2009, p. 74.

⁶¹ Ceulen 2009, p. 71.

Het volledig gelijkstellen van angstvorderingen aan ‘gewone’ smartengeldvorderingen gaat mijns inziens te ver. Natuurlijk is het zo dat de angst voor een ziekte of aandoening evenzeer tot geestelijk letsel kan leiden als andere situaties. Voor de vraag of een recht op smartengeld bestaat, moet echter ook worden gekeken naar het verband tussen het geestelijk letsel en de onrechtmatige gedraging. Bij angstvorderingen is dit verband anders dan bij andere smartengeldvorderingen. Dat zal ik illustreren aan de hand van twee situatieschetsen.

Situatie 1: ‘Gewoon’ geestelijk letsel

Y handelt onrechtmatig jegens X. Bij X ontstaan als gevolg daarvan dusdanig ernstige psychische klachten dat de rechter die aanmerkt als geestelijk letsel. Er is sprake van een aantasting van de gezondheid en dus een persoonsaantasting van X. X heeft recht op smartengeld.

Situatie 2: Angstvordering

Y handelt onrechtmatig jegens X. X ontwikkelt als gevolg van het handelen van Y een hevige angst voor een bepaalde ziekte. Of X de ziekte daadwerkelijk zal krijgen is niet zeker, maar de angstklachten zijn zo ernstig dat de rechter die aanmerkt als geestelijk letsel. Nu zijn er, afgaande op de jurisprudentie over dit onderwerp, twee mogelijkheden:

- a) dat het geestelijk letsel het gevolg is van de onrechtmatige gedraging acht de rechter voldoende voor het toekennen van smartengeld;
- b) de rechter beoordeelt of de angst van X objectief gegrond is. Is dat het geval, dan heeft X recht op smartengeld. Is dat niet het geval, dan vist X met zijn smartengeldvordering achter het net.

Enigszins richtinggevend voor de vraag wanneer sprake is van geestelijk letsel, is de door de Hoge Raad in het arrest Staat/Beliën geformuleerde maatstaf:

De partij die zich op aantasting van de persoon beroept, zal voldoende concrete gegevens moeten aanvoeren waaruit kan volgen dat in verband met de omstandigheden van het geval een psychische beschadiging is ontstaan waartoe nodig is dat naar objectieve maatstaven het bestaan van geestelijk letsel is of had kunnen zijn vastgesteld.⁶²

Vastgesteld moet dus worden dat het geestelijk letsel is ontstaan *in verband met de omstandigheden van het geval*; er is een causaal verband vereist tussen de normschending en het geestelijk letsel.⁶³ In beginsel is het in beide hierboven weergegeven situatieschetsen zo dat er zonder het onrechtmatig handelen van Y geen sprake was geweest van geestelijk letsel bij X. Y schendt een norm en als gevolg daarvan loopt X geestelijk letsel op. Het verband tussen de normschending en het geestelijk letsel is echter in beide situaties verschillend. In situatie 1 heeft het onrechtmatig handelen van Y een zo hevige weerslag op X dat bij hem geestelijk letsel ontstaat. In situatie 2 bestaat door het onrechtmatig handelen van Y een kans dat X een bepaalde ziekte of aandoening krijgt. Dit gegeven veroorzaakt bij X een dusdanig hevige angst dat bij hem sprake is van geestelijk letsel. Het geestelijk letsel

---

⁶² HR 9 mei 2003, ECLI:NL:HR:2003:AF4606, NJ 2005/169, m.nt. W.D.H. Asser (*Staat/Beliën*), r.o. 5.2.3.

⁶³ Zie art. 6:98 BW.

van X komt in situatie 2 dus niet direct voort uit de normschending, maar uit het feit dat die normschending mogelijk het ontstaan van een ziekte tot gevolg heeft. Daarom is te beargumenteren dat in situatie 2 een tussenstap, een extra vereiste moet gelden om tot een voldoende relevant verband tussen de normschending en het geestelijk letsel te komen.

Indien het object van de angstgevoelens niet reëel is, is het onredelijk om de psychische klachten van het slachtoffer aan de dader toe te rekenen. De vraag naar de relevantie van de angst kan in die zin worden gezien als een manier om de *reasonable man* van de *unreasonable man* te onderscheiden, als een middel dat moet voorkomen dat toerekening van de predispositie van het slachtoffer aan de dader onredelijk wordt.

4. Mogelijke criteria ter kwalificatie van psychische klachten

Het blijft de vraag wanneer psychische klachten ‘slechts’ kunnen worden aangemerkt als psychisch onbehagen en wanneer de klachten zo ernstig zijn dat sprake is van geestelijk letsel. Zolang de Hoge Raad geen criteria formuleert om het begrip geestelijk letsel helder(der) af te bakenen, blijft de feitenrechter op dit gebied veel vrijheid genieten. Het blijft daardoor moeilijk te voorspellen hoe de rechter in een specifiek geval zal oordelen. Vanuit de literatuur komen verschillende suggesties voor het kwalificeren van psychische klachten. De Hoge Raad stelt het bestaan van een in de psychiatrie erkend ziektebeeld – buiten gevallen van shockschade – niet als vereiste voor het aannemen van geestelijk letsel.⁶⁴ Desondanks zijn sommige schrijvers nog steeds van mening dat voor de vraag of sprake is van geestelijk letsel bepalend moet zijn of bij de benadeelde een psychiatrisch ziektebeeld is vastgesteld.⁶⁵

Volgens Verheij is het onjuist om de vraag of iemand geestelijk letsel heeft opgelopen per definitie gelijk te stellen met de vraag of sprake is van een erkend psychiatrisch ziektebeeld.⁶⁶ Steeds bedacht moet worden dat psychiatrische handboeken niet gemaakt zijn om te dienen als juridische richtlijn voor het toekennen van schadevergoeding. De rechter dient zich te oriënteren op de feitelijke problemen die het slachtoffer ondervindt als gevolg van zijn geestelijk letsel. Hij dient steeds te beoordelen of er *daadwerkelijk* sprake is (geweest) van een aantasting van de gezondheid van de benadeelde.⁶⁷ Verheij suggereert dat de rechter daartoe de factoren hanteert van de Engelse ‘*Guidelines for the assessment of general damages in personal injury cases*’. Deze criteria zouden kunnen fungeren als niet-limitatieve ‘checklist’. Het gaat om de volgende factoren:

- (i) the injured person’s ability to cope with life and work;
- (ii) the effect on the injured person’s relationships with family, friends and those with whom he or she comes into contact;
- (iii) the extent to which treatment would be successful;
- (iv) future vulnerability
- (v) prognosis;

---

⁶⁴ Zie paragraaf 1.

⁶⁵ Zie bijvoorbeeld Hartlief, *AV&S* 2008/34, par. 10 en Ceulen 2009, p. 71.

⁶⁶ Verheij 2002, p. 181.

⁶⁷ Verheij 2002, p. 181.

(vi) whether medical help has been sought.⁶⁸

Kottenhagen pleitte er in 1998 al voor om deze criteria te gebruiken als richtlijn voor de invulling van het begrip geestelijk letsel.⁶⁹ Zij zouden volgens hem als leidraad kunnen dienen voor de verdere ontwikkeling van de problematiek van kwalificatie van geestelijk letsel in de rechtspraak.⁷⁰

De hierboven genoemde criteria zijn erop gericht te onderzoeken welke gevolgen het onrechtmatig handelen voor de benadeelde heeft gehad. Zij moeten toetsbaar maken in hoeverre de benadeelde concreet leed heeft ondervonden als gevolg van de onrechtmatige gedraging. Natuurlijk kan het leed dat iemand ondervindt niet precies worden gevangen in een checklist, maar het lijkt mij nuttig als de rechter aan de hand van verschillende factoren kan nagaan welke gevolgen een onrechtmatige gedraging voor het slachtoffer heeft (gehad). Ondanks dat niet mag worden vergeten dat iedere situatie en het leed van elke persoon anders is, kan op deze manier meer consistentie worden bereikt in de rechtspraak over geestelijk letsel.

Of en wanneer de Hoge Raad met heldere criteria zal komen om psychische klachten te kwalificeren, moet worden afgewacht. Het ligt niet in de lijn der verwachtingen dat de Hoge Raad voor gevallen die geen betrekking hebben op shockschade zal teruggrijpen op het vereiste van een erkend psychiatrisch ziektebeeld. Hij heeft in de jurisprudentie van voorgaande jaren immers te kennen gegeven dat het vaststellen van een erkend ziektebeeld voor het aannemen van geestelijk letsel niet per definitie nodig is. Met de huidige stand van zaken is slechts aan te raden om de stelling dat sprake is van geestelijk letsel steeds zo goed mogelijk feitelijk te onderbouwen. Op grond van de maatstaf uit het arrest Staat/Beliën dient de benadeelde ‘voldoende concrete gegevens’ aan te voeren om het bestaan van geestelijk letsel naar objectieve maatstaven te kunnen vaststellen.⁷¹ Geprobeerd moet daarom worden om de rechter aan de hand van concrete gegevens een zo volledig mogelijk beeld te geven van de gevolgen die de onrechtmatige gedraging voor de benadeelde heeft (gehad). Het is dan aan de rechter om op grond van alle in het geding gebrachte stukken te beoordelen of naar zijn mening daadwerkelijk sprake is van een aantasting van de gezondheid die recht geeft op smartengeld. Het blijft een abstract en wellicht onbevredigend advies, maar met de huidige situatie is dat niet anders. Hoe de rechter op grond van de aangevoerde gegevens zal oordelen, blijft op dit moment lastig te voorspellen.

5. Toch smartengeld in geval van enkel psychisch onbehagen?

Tot dusver hebben we aangenomen dat psychische klachten slechts dan een persoonsaantasting kunnen vormen indien zij zijn aan te merken als geestelijk letsel. Dat volgens de Hoge Raad uitzonderingen op dit uitgangspunt denkbaar zijn, is af te leiden uit

---

⁶⁸ Judicial Studies Board 2012, p. 9-10.

⁶⁹ Kottenhagen, *NTBR* 1998/5, p. 139.

⁷⁰ Kottenhagen, *TVP* 2004/3, p. 94.

⁷¹ HR 9 mei 2003, ECLI:NL:HR:2003:AF4606, *NJ* 2005/169, m.nt. W.D.H. Asser (*Staat/Beliën*), r.o. 5.2.3.

het Blauwoog-arrest.⁷² In deze zaak ontstaat op een zaterdagavond onenigheid tussen A en een groep bewoners van diens flat. De onenigheid loopt uit op een handgemeen, waarbij A twee klappen krijgt van B. A stelt dat bij hem sindsdien sprake is van angstgevoelens. Hij heeft daarvoor zijn huisarts geraadpleegd, die hem heeft doorverwezen naar de GGZ. A stelt door de mishandeling te zijn aangetast in zijn persoon in de zin van art. 6:106 lid 1 sub BW en vordert op grond daarvan vergoeding van immateriële schade. Het Hof oordeelt dat voor zover A heeft bedoeld om vergoeding te vorderen wegens geestelijk letsel, hij onvoldoende heeft onderbouwd dat daarvan sprake is.⁷³ De Hoge Raad overweegt dat als uitgangspunt voor dergelijke vorderingen inderdaad geldt dat sprake is van geestelijk letsel. Echter is volgens hem ‘niet in alle gevallen uitgesloten dat een uitzondering op dit uitgangspunt wordt aanvaard in verband met de bijzondere ernst van de normschending en de gevolgen daarvan voor het slachtoffer’.⁷⁴

Wat heeft deze overweging van de Hoge Raad precies te betekenen? Kennelijk zijn er situaties denkbaar waarin de afwezigheid van geestelijk letsel kan worden gecompenseerd en spelen twee factoren daarin een rol: de aard van de normschending en de gevolgen daarvan voor het slachtoffer.⁷⁵ Niet duidelijk is echter welke eisen de Hoge Raad aan deze twee factoren wenst te stellen. Hoe ernstig moet de normschending zijn en hoe ernstig de gevolgen daarvan voor het slachtoffer? De ernst van de gevolgen voor het slachtoffer is in deze context een lastig te objectiveren criterium. Indien geestelijk letsel geen vereiste is, hoe ernstig moeten dan de psychische klachten zijn waar het slachtoffer mee te maken heeft? ‘Het blijft wat ongrijpbaar’, aldus Verheij.⁷⁶ Ten aanzien van het eerste vereiste, de bijzondere aard van de normschending, overweegt Verheij ‘dat grove schuld of aan opzet grenzende roekeloosheid waarschijnlijk niet volstaat’: het woord ‘bijzondere’ suggereert dat sprake dient te zijn van opzet.⁷⁷

Is de Hoge Raad met het Blauwoog-arrest een nieuwe weg ingeslagen? Geeft hij met voornoemde overweging te kennen dat hij plegers van onrechtmatige daden of van misdrijven steviger wenst aan te pakken in het aansprakelijkheidsrecht?⁷⁸ Afgewacht moet worden hoe voornoemde twee vereisten hun weerslag zullen vinden in de praktijk.

6. Samenvatting

Het bestaan van geestelijk letsel kan een grondslag vormen voor vergoeding van immateriële schade op grond van art. 6:106 lid 1 sub b BW. In dit hoofdstuk onderzochten we wanneer sprake is van geestelijk letsel. In de jurisprudentie wordt een onderscheid gemaakt tussen geestelijk letsel en psychisch onbehagen. Het bestaan van enkel psychisch onbehagen is voor toekenning van een recht op smartengeld in beginsel niet voldoende. Onduidelijk is echter waar precies de grens ligt tussen geestelijk letsel en psychisch

---

⁷² HR 29 juni 2012, ECLI:NL:HR:2012:BW1519, NJ 2012/410 (*Blauwoog-arrest*).

⁷³ HR 29 juni 2012, ECLI:NL:HR:2012:BW1519, NJ 2012/410 (*Blauwoog-arrest*), r.o. 4.3.10 van het hof.

⁷⁴ HR 29 juni 2012, ECLI:NL:HR:2012:BW1519, NJ 2012/410 (*Blauwoog-arrest*), r.o. 3.5.

⁷⁵ Verheij 2013, AV&S 2013/1.

⁷⁶ Verheij 2013, AV&S 2013/1.

⁷⁷ Verheij 2013, AV&S 2013/1.

⁷⁸ Verheij 2013, AV&S 2013/1.

onbehagen. Tot dusver heeft de Hoge Raad geen heldere criteria geformuleerd om psychische klachten te kwalificeren. Als gevolg daarvan levert de jurisprudentie over dit onderwerp grillige uitkomsten en is het moeilijk te voorspellen hoe de rechter psychische klachten in een specifiek geval zal beoordelen.

Ook angstgevoelens kunnen een persoonsaantasting opleveren indien zij kwalificeren als geestelijk letsel. Een bijzondere categorie van smartengeldvorderingen gebaseerd op angstgevoelens vormen zogenaamde angstschadevorderingen. Bij vorderingen tot vergoeding van angstschade komen de psychische klachten van het slachtoffer voort uit de angst voor een bepaalde ziekte of aandoening als gevolg van het onrechtmatig handelen van een ander. Het verband tussen het geestelijk letsel en de onrechtmatige gedraging is in die gevallen daarom anders dan bij ‘gewone’ smartengeldvorderingen, waarbij het geestelijk letsel in direct verband staat met de onrechtmatige gedraging.⁷⁹ Dit gegeven heeft in de literatuur geleid tot verschillende meningen over de vraag of voor vorderingen wegens angstschade een extra criterium dient te worden gehanteerd ten opzichte van andere smartengeldvorderingen wegens geestelijk letsel. Ook de beperkte rechtspraak over het onderwerp levert verschillende uitkomsten. Mijns inziens gaat het te ver om vorderingen wegens angstschade precies hetzelfde te behandelen als andere smartengeldvorderingen. Wanneer het object van de angst geenszins reëel is te noemen, is het onredelijk om de psychische klachten van het slachtoffer toe te rekenen aan de dader.

Kottenhagen en Verheij stellen voor om voor de kwalificatie van psychische klachten gebruik te maken van de Engelse *Guidelines for the assessment of general damages in personal injury cases*. Deze criteria zouden kunnen fungeren als niet-limitatieve checklist om te beoordelen of bij iemand sprake is van geestelijk letsel. Het gebruik van dergelijke richtlijnen kan zorgen voor meer consistentie in de rechtspraak over dit onderwerp. Totdat de Hoge Raad concretere criteria formuleert, moet worden volstaan met de aanbeveling dat de benadeelde zijn stelling dat bij hem sprake is van geestelijk letsel, zo goed en compleet mogelijk dient te onderbouwen.

Uit het Blauw oog-arrest is af te leiden dat er mogelijk uitzonderingen bestaan op het uitgangspunt dat slechts psychische klachten die kwalificeren als geestelijk letsel recht kunnen geven op vergoeding van immateriële schade. De Hoge Raad lijkt in dit arrest aan te geven dat de afwezigheid van geestelijk letsel in bepaalde situaties kan worden gecompenseerd door de ernst van de normschending en de gevolgen daarvan voor het slachtoffer. Hoe deze overweging precies moet worden begrepen, zal uit verdere jurisprudentie moeten blijken.

---

⁷⁹ Overigens bestrijkt schadevergoeding wegens geestelijk letsel niet altijd alleen immateriële schade. Vaak worden bijvoorbeeld concrete kosten gemaakt voor medische behandeling, of wordt inkomen gederfd.

Hoofdstuk 4: Aantasting in de persoon wegens schending van een fundamenteel (persoonlijkheids)recht

1. Inleiding

Naast aantastingen van de gezondheid kunnen ook schendingen van een fundamenteel (persoonlijkheids)recht een persoonsaantasting vormen in de zin van art. 6:106 lid 1 sub b BW.⁸⁰ Aangenomen wordt dat slechts een *ernstige* inbreuk op de persoonlijke levenssfeer een persoonsaantasting in de zin van 6:106 lid 1 sub b BW kan opleveren.⁸¹ Het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer is neergelegd in art. 10 en 12 van de Grondwet en art. 8 van het EVRM. Art. 10 lid 1 Grondwet kent eenieder het recht toe op een persoonlijke levenssfeer. Art. 12 Grondwet omvat het recht op respect voor de woning. Art. 8 lid 1 EVRM behelst het recht op respect voor het privéleven, het familie- en gezinsleven, de woning en correspondentie. Het recht op een ongestoord genot van de woning maakt daarvan onderdeel uit.

In paragraaf 2 behandel ik de persoonlijke levenssfeer in het licht van art. 8 EVRM. Er wordt dieper ingegaan op arresten van het Europese Hof waarin wordt geoordeeld dat milieuvervuiling, geluids- en stankoverlast een inbreuk op de persoonlijke levenssfeer kunnen vormen.

Paragraaf 3 behandelt de aantasting van het woongenot als grond voor vergoeding voor immateriële schade. Eerst wordt ingegaan op gederfd genot in het algemeen als grond voor schadevergoeding. Vervolgens wordt specifiek ingegaan op derving van het woongenot en het onderscheid tussen vermogensschade en ander nadeel in dergelijke situaties.

Paragraaf 4 behandelt het arrest Oosterparkrellen van de Hoge Raad, waarin werd geoordeeld dat sprake was van een inbreuk op de persoonlijke levenssfeer wegens het bestaan van een zeer ernstige inbreuk op de integriteit van de persoon en de veiligheid van de woning. Er wordt stilgestaan bij de belangrijkste overwegingen uit het arrest die leiden tot het oordeel dat sprake is van een inbreuk op de persoonlijke levenssfeer. In paragraaf 5 behandel ik het onderwerp van gevoelens van angst en bezorgdheid om het welbevinden van een ander als mogelijke grond voor vergoeding van immateriële schade. Daarbij ga ik dieper in op wat de Hoge Raad in het arrest Oosterparkrellen met betrekking tot dit onderwerp heeft overwogen. Daarnaast behandel ik een zaak over de ontvoering van twee jonge kinderen waarbij door de rechter belang wordt toegekend aan de gevoelens van angst en bezorgdheid van de moeder ten opzichte van haar ontvoerde kinderen. Paragraaf 6 omvat een samenvatting van het bovenstaande.

---

⁸⁰ Zie hoofdstuk 2, §3.

⁸¹ MvA II, PG Boek 6, p. 380. Zie ook HR 30 oktober 1987, ECLI:NL:HR:1987:AD0034, m.nt. L. Wichers Hoeth & HR 1 november 1991, ECLI:NL:HR:1991:ZC0393.

2. De persoonlijke levenssfeer in het licht van art. 8 EVRM

Door het EHRM is bepaald dat milieuvervuiling, geluids- en stankoverlast een inbreuk op art. 8 EVRM kunnen opleveren.⁸²

In de zaak Gómez/Spanje woont een vrouw sinds 1970 in een flat in een woonwijk van Valencia.⁸³ Sinds 1974 verleent de gemeente Valencia vergunningen aan cafés en discotheken om hun deuren te openen in de buurt van de woning van de vrouw. Buurtbewoners klagen sinds langere tijd over vandalisme en geluidsoverlast. De gemeente neemt verschillende maatregelen om de overlast tegen te gaan, maar doet onvoldoende aan de handhaving van die besluiten. Het EHRM oordeelt dat de gemeente Valencia daarom niet heeft voldaan aan haar positieve verplichtingen om het recht op respect voor de woning en het privéleven te beschermen.

In de zaak López Ostra/Spanje woont de eiseres, mevrouw López Ostra, in het Spaanse Lorca. Haar woning bevindt zich in de buurt van een fabriek die zorgt voor overlast door stank, damp en lawaai. De situatie veroorzaakt bovendien gezondheidsklachten bij haar en haar dochter. Het EHRM oordeelt dat zware milieuvervuiling het welzijn van een individu kan aantasten. De hierdoor veroorzaakte overlast kan zorgen voor een aantasting van het ongestoorde woongenot, waardoor het privé- en familieleven nadelig worden beïnvloed. Van een ernstig gevaar voor de volksgezondheid hoeft daarvoor geen sprake te zijn.⁸⁴ De fabriek in Lorca was gebouwd om een ernstig milieuprobleem op te lossen. Het was aan de Spaanse overheid om een evenwicht te vinden tussen de belangen van het individu en van de samenleving als geheel. Bij de afweging van deze belangen had de overheid een zekere beleidsvrijheid, een '*margin of appreciation*'. Op basis van alle relevante omstandigheden komt het Hof tot het oordeel dat de Spaanse overheid er niet in is geslaagd om een aanvaardbaar evenwicht te vinden tussen het economische belang van de stad Lorca en het recht van mevrouw López Ostra op respect voor haar familie- en privéleven. Kort samengevat heeft de gemeente volgens het Hof onvoldoende maatregelen genomen om de overlast te beperken en is onvoldoende compensatie geboden voor het ongemak en de overlast. Daarom is sprake van een schending van de in art. 8 EVRM beschermde rechten.

In het arrest Guerra ging het om de verplichting van een Italiaanse gemeente om de inwoners van een gebied rondom een chemische fabriek informatie te verschaffen die hen in staat stelde om hun leven vorm te geven en eventuele risico's af te wegen.⁸⁵ Doordat de Italiaanse gemeente niet aan deze verplichting had voldaan, was volgens het Hof sprake van een schending van art. 8 EVRM. De overheid had immers niet voldaan aan haar verplichtingen om het recht op respect voor het privé- en familieleven van de bewoners te waarborgen.⁸⁶ Het recht op respect van de persoonlijke levenssfeer van art. 8 EVRM kan

---

⁸² Zie EHRM 19 februari 1998, ECLI:NL:XX:1998:AD4547, NJ 1999/690, m.nt. Dommering (*Guerra*), EHRM 9 december 1994, ECLI:NL:XX:1994:AC1181, NJ 1996, 506 (*López Ostra/Spain*) en EHRM 16 november 2004, ECLI:NL:XX:2004:AR8330, NJ 2005, 344 (*Gómez/Spanje*).

⁸³ EHRM 16 november 2004, ECLI:NL:XX:2004:AR8330, NJ 2005, 344 (*Gómez/Spanje*).

⁸⁴ EHRM 9 december 1994, ECLI:NL:XX:1994:AC1181, NJ 1996, 506 (*López Ostra/Spain*), r.o. 50.

⁸⁵ EHRM 19 februari 1998, ECLI:NL:XX:1998:AD4547, NJ 1999/690, m.nt. Dommering (*Guerra*), r.o. 60.

⁸⁶ EHRM 19 februari 1998, ECLI:NL:XX:1998:AD4547, NJ 1999/690, m.nt. Dommering (*Guerra*), r.o. 60.

volgens het Hof dus voor verdragstaten de positieve verplichting meebrengen om bepaalde informatie beschikbaar te stellen via transparante procedures.⁸⁷ Daarbij moet het gaan om informatie die direct verband houdt met het eigen privéleven.⁸⁸ Overigens hadden de klagers in de zaak Guerra het bestaan van immateriële schade niet aan de orde gesteld. Het EHRM overweegt echter dat zij ongetwijfeld immateriële schade hebben geleden en kent iedere klager een vergoeding van 10 miljoen lire (ongeveer 5000 euro) toe.⁸⁹

3. Aantasting van het woongenot

3.1 Gederfd genot in het algemeen

Gederfd genot is het gemis van onstoffelijk voordeel. De Hoge Raad kwalificeert in het kader van gederfd genot gemaakte kosten in beginsel als vermogensschade.⁹⁰ In het arrest Dakar Rally formuleert hij een algemeen uitgangspunt voor gevallen waarin dergelijke kosten zijn gemaakt. Als uitgangspunt voor de schadebegroting geldt volgens de Hoge Raad ‘dat de waarde van het gemiste voordeel moet worden gesteld op de voor het verkrijgen daarvan gedane uitgaven die hun doel hebben moeten missen’.

Omdat de schade uit gederfd genot primair bestaat in het mislopen van de nagestreefde voordelen, ligt het voor de hand deze schade te kwalificeren als immateriële schade.⁹¹ In dat geval zou men echter stuiten op het gesloten wettelijk systeem, dat vergoeding van immateriële schade slechts mogelijk maakt wanneer de wet daarvoor een grondslag geeft.⁹² Noch de gevallen van art. 6:106 lid 1 BW, noch andere wettelijke bepalingen over vergoeding van immateriële schade voorzien in een grondslag voor toekenning van smartengeld wegens derving van genot. Door kosten gemaakt wegens gederfd genot aan te merken als vermogensschade, krijgt de geleden schade een plaats binnen het wettelijk schadevergoedingssysteem. Anders is het indien het gederfde genot is aan te merken als een persoonsaantasting in de zin van art. 6:106 lid 1 sub b BW. Er bestaat dan een grondslag voor de toekenning van smartengeld zoals bedoeld in art. 6:95 BW.

3.2 Derving van het woongenot: vermogensschade of ander nadeel?

Hoe zit het nu met schade bestaande in een verminderd woongenot? Die vraag komt aan de orde in een schadestaatprocedure over schade aan een huis als gevolg van uitgevoerde

---

⁸⁷ EHRM 19 februari 1998, ECLI:NL:XX:1998:AD4547, *NJ* 1999/690, m.nt. Dommering (*Guerra*), nt. Dommering onder 4.

⁸⁸ EHRM 19 februari 1998, ECLI:NL:XX:1998:AD4547, *NJ* 1999/690, m.nt. Dommering (*Guerra*), nt. Dommering onder 4.

⁸⁹ EHRM 19 februari 1998, ECLI:NL:XX:1998:AD4547, *NJ* 1999, 690, m.nt. Dommering (*Guerra*), r.o. 67.

⁹⁰ Zie bijvoorbeeld HR 5 december 2008, ECLI:NL:HR:2008:BF1042 (*Pollen/Linssen*) en HR 28 januari 2005, ECLI:NL:HR:2005:AR6460, *NJ* 2008/55, m.nt. Hijma (*Dakar Rally*).

⁹¹ HR 28 januari 2005, ECLI:NL:HR:2005:AR6460, nt. Hijma onder 3.

⁹² Art. 6:95 BW.

werkzaamheden aan een aangrenzend perceel.⁹³ De centrale vraag in dit arrest is of het Hof de schadepost ‘derving van het woongenot’ al dan niet (ambtshalve) als vermogensschade had moeten kwalificeren. Het Hof oordeelde in deze zaak dat aantasting van het woongenot, die het gevolg is van een onrechtmatige daad, in beginsel recht geeft op smartengeld. ‘Immers’, zo redeneert het Hof, ‘het is van algemene bekendheid en een ervaringsregel dat het langdurig wonen in een huis, dat de bewoonbaarheid schadelijke gebreken vertoont, tot gevoelens van onbehagen bij de bewoner leidt en daarmee tot aantasting van diens persoon’.⁹⁴ Bij de toekenning van smartengeld is volgens het Hof in dit geval terughoudendheid geboden, nu er geen sprake is van een ‘rechtstreekse aantasting van de persoon’.⁹⁵

Aantastingen van het milieu en situaties van hinder kunnen een aantasting in de persoon opleveren in de zin van art. 6:106 lid 1 sub b BW.⁹⁶ Op de vraag of verminderd woongenot moet worden beschouwd als vermogensschade, als immateriële schade of als een combinatie van beide, is geen eenduidig antwoord te geven – zo overweegt Advocaat-Generaal Wissink in zijn conclusie bij dit arrest. De kwalificatie van de schade is afhankelijk van wat precies wordt bedoeld met de aantasting van het woongenot.⁹⁷ Het gederfde woongenot kan immers bestaan in situaties die verschillend van aard zijn. Zo kan het gelegen zijn in omstandigheden die een drukkend effect op de huur- of verkoopwaarde hebben, of op het gebruiksgenot dat iemand zelf van de zaak heeft. In deze beide gevallen is sprake van schade in het vermogen, bestaande in respectievelijk misgelopen opbrengsten en gemaakte kosten. Maar derving van het woongenot kan volgens Wissink ook bestaan in ander nadeel dan vermogensschade. Dergelijk immaterieel nadeel komt echter pas voor vergoeding in aanmerking wanneer het een persoonsaantasting in de zin van art. 6:106 lid 1 sub b BW oplevert.

Met de toekenning van smartengeld wegens aantasting van het woongenot ligt het dus in beginsel niet anders dan met de toekenning van smartengeld wegens gederfd genot in het algemeen. Vergoeding van immateriële schade is slechts mogelijk wanneer sprake is van een aantasting in de persoon, nu er in de wet geen grondslag bestaat voor het toekennen van smartengeld wegens gederfd (woon)genot. Wel lijkt in het geval van gederfd woongenot eerder sprake te zijn van een persoonsaantasting dan bij gederfd genot van bijvoorbeeld een gekochte zaak, omdat het woongenot wordt beschouwd als een fundamenteel persoonlijkheidsrecht.

---

⁹³ HR 25 maart 2011, ECLI:NL:HR:2011:BP1410, *RvdW* 2011/427 (*Schadestaatprocedure*).

⁹⁴ HR 25 maart 2011, ECLI:NL:HR:2011:BP1410, *RvdW* 2011/427 (*Schadestaatprocedure*), ro. 1.6 onder 10.2.

⁹⁵ HR 25 maart 2011, ECLI:NL:HR:2011:BP1410, *RvdW* 2011/427 (*Schadestaatprocedure*), ro. 1.6 onder 10.3.

⁹⁶ Zie Lindenbergh 1998, p. 133 e.v. en Verheij 2002, p. 278 e.v.

⁹⁷ HR 25 maart 2011, ECLI:NL:HR:2011:BP1410, *RvdW* 2011/427 (*Schadestaatprocedure*), concl. Wissink onder 2.6. Zie ook Lindenbergh 1998, p. 84 e.v. Zie voor een andere opvatting: Verheij 2002, Hoofdstuk IX. Zie voor een voorbeeld waaruit blijkt dat het lastig kan zijn een onderscheid te maken tussen materiële en immateriële schade door derving van woongenot: ABRS 30 mei 2000, ECLI:NL:RVS:2000:AL3239, *Gst.* 2000-7130/3, m.nt. J.A.M. Hennekens.

De Nederlandse jurisprudentie levert enkele voorbeelden van gevallen waarin smartengeld werd toegekend wegens aantastingen in het woongenot. Op deze zaken wordt dieper ingegaan in hoofdstuk 5.

4. Oosterparkrellen

In het arrest Oosterparkrellen belaagt een groep van ongeveer vijftien jongeren in de nacht van 30 op 31 december 1997 gedurende meerdere uren de woning van het echtpaar X en Y in Groningen. De woning wordt drie keer aangevallen: omstreeks 21.50 uur, 22.30 uur en 24.00 uur. Er worden stenen door de ramen gegooid. De eerste meldingen bereiken de politie kort na de eerste aanval. Tot twee keer toe besluit de politie die nacht om geen beschikbare politieambtenaren in te zetten. Pas tegen middernacht wordt met toestemming van de burgemeester de Mobiele Eenheid (ME) gealarmeerd, die rond 2.30 uur in de wijk verschijnt.

X en Y vorderen vergoeding van immateriële schade van de Gemeente en de Politieregio Groningen. Zij stellen in hun persoon te zijn aangetast en geestelijk letsel te hebben opgelopen doordat bescherming uitbleef toen zij werden blootgesteld aan bedreiging van lijf en goed. De rechtbank wijst deze vordering toe. Zij overweegt daartoe dat de bedreiging jegens X en Y van ernstige aard was en dat die langer heeft geduurd dan nodig was. Het echtpaar heeft zich nu vijf uur lang onveilig moeten voelen, terwijl dit bij tijdig optreden van de ME drie en een half uur minder had kunnen zijn. Daarmee is volgens de rechtbank sprake van een causaal verband tussen het te late optreden van de politie en het daardoor bij X en Y ontstane gevoel van onveiligheid, dat groter en langduriger was dan het zou zijn geweest indien de politie op tijd had ingegrepen. De aard en de ernst van de nalatigheid van de Politieregio vormen volgens de rechtbank voor het echtpaar een zeer ernstige inbreuk op de integriteit van hun persoon en de veiligheid van hun woning en daarmee een persoonsaantasting in de zin van art. 6:106 lid 1 sub b BW. Aan een oordeel over het bestaan van geestelijk letsel komt de rechtbank niet toe, nu dat geen noodzakelijke voorwaarde vormt voor het aannemen van een aantasting in de persoon zoals bedoeld in art. 6:106 lid 1 sub b BW. De rechtbank acht in dit geval het gevoel van grote onveiligheid en het ernstig geschokte rechtsgevoel van het echtpaar door het uitblijven van de gevraagde bescherming tegen de aanvallen op hun woning voldoende: daarmee was sprake van een ernstige inbreuk op de persoonlijke levenssfeer van het echtpaar. Het recht op eerbiediging daarvan en op eerbiediging van de woning maken volgens de rechtbank onderdeel uit van de meest fundamentele rechten van de burger in zijn relatie tot de overheid. De Hoge Raad sluit zich bij de overwegingen van de rechtbank aan. Hij benadrukt daarbij dat de gevoelens van onveiligheid van X en Y vanzelfsprekend in de eerste plaats werden veroorzaakt door de relesschoppers die de woning belaagden, maar dat de persoonsaantasting vooral is gelegen in de ernstige inbreuk op de integriteit van de persoon en de veiligheid van de woning van X en Y, veroorzaakt door de nalatigheid van de politie.⁹⁸

---

⁹⁸ HR 9 juli 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO7721, NJ 2005, 39, m.nt. J.B.M. Vranken (*Oosterparkrellen*), r.o. 3.11.

Vranken leidt uit de hierboven genoemde ‘verduidelijking’ van de Hoge Raad af ‘dat hoewel de veiligheid van de woning behoort tot de persoonlijke levenssfeer, een schending van louter deze veiligheid niet zonder meer recht geeft op immateriële schadevergoeding’.⁹⁹ De rechtbank had niet alleen de in het huis aanwezige bewoners smartengeld toegekend, maar ook hun zoon die op die avond niet in het huis aanwezig was. Met de toekenning van smartengeld aan de zoon was de Hoge Raad het niet eens. Het enkele feit dat het ook de woning van de zoon was die belaagd was, gaf niet voldoende aanleiding om van een persoonsaantasting te kunnen spreken. Van belang voor deze overweging van de Hoge Raad was bovendien dat de zoon zich niet *zelf* in een bedreigende situatie had bevonden. Dat hij zich grote zorgen maakte over de toestand van zijn ouders was niet voldoende voor het aannemen van een persoonsaantasting in de zin van art. 6:106 lid 1 sub b BW.¹⁰⁰

5. Gevoelens van bezorgdheid of angst om het welbevinden van een ander

5.1 Inleiding

In het hierboven behandelde arrest Oosterparkrellen overwoog de Hoge Raad dat het ‘vanzelfsprekend is dat de zoon zich grote zorgen zal hebben gemaakt om de situatie van zijn ouders’. De Hoge Raad wees de vordering tot vergoeding van immateriële schade van de zoon echter af, nu deze zich niet *zelf* in een bedreigde positie in de woning had bevonden.¹⁰¹

Verheij stelt dat de boodschap van Oosterparkrellen op dit punt in eerste instantie duidelijk was: ‘Zorgen om het welbevinden van een ander kwalificeren [...] niet als persoonsaantasting in de zin van art. 6:106 lid 1 sub b BW’.¹⁰² Hij wijst echter op latere jurisprudentie die reden geeft tot twijfels over dit uitgangspunt.¹⁰³ In het Blauw oog-arrest gaf de Hoge Raad een vingerwijzing dat de afwezigheid van geestelijk letsel onder bepaalde omstandigheden gecompenseerd kan worden door de ernst van de normschending en de gevolgen daarvan voor de dader.¹⁰⁴ Het Hof Arnhem oordeelde in een ontvoeringszaak dat de moeder van twee jonge ontvoerde kinderen recht had op smartengeld.¹⁰⁵

In het volgende wordt ingegaan op hetgeen door de Hoge Raad in Oosterparkrellen en door het Hof Arnhem in de ontvoeringszaak werd overwogen met betrekking tot zorgen om

---

⁹⁹ HR 9 juli 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO7721, *NJ* 2005, 39, m.nt. J.B.M. Vranken (*Oosterparkrellen*), nt. J.B.M. Vranken.

¹⁰⁰ HR 9 juli 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO7721, *NJ* 2005, 39, m.nt. J.B.M. Vranken (*Oosterparkrellen*), r.o. 3.11.

¹⁰¹ HR 9 juli 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO7721, *NJ* 2005, 391, m.nt. J.B.M. Vranken (*Oosterparkrellen*), r.o. 3.11.

¹⁰² Verheij, AV&S 2013/1.

¹⁰³ Verheij, AV&S 2013/1. Het gaat om de volgende jurisprudentie: HR 29 juni 2012, ECLI:NL:HR:2012:BW1519, *NJ* 2012/410 (*Blauwoog-arrest*), Rb Zwolle 6 februari 2002, ECLI:NL:RBZWO:2002:AE1640 en Hof Arnhem 22 maart 2005, ECLI:NL:GHARN:2005:AT2244 (*Ontvoerde kinderen*).

¹⁰⁴ Zie hoofdstuk 3, §5.

¹⁰⁵ Hof Arnhem 22 maart 2005, ECLI:NL:GHARN:2005:AT2244 (*Ontvoerde kinderen*).

het welbevinden van een ander. We staan stil bij de betekenis hiervan en kijken hoe de arresten tot elkaar in verhouding staan.

5.2 Zorgen om een ander in Oosterparkrellen

In de zaak Oosterparkrellen wijst de rechtbank de smartengeldvordering van de zoon in eerste aanleg toe. Met betrekking tot dit oordeel van de rechtbank overweegt de Hoge Raad het volgende:

Hoewel vanzelfsprekend is dat de zoon zich grote zorgen zal hebben gemaakt om de situatie van zijn ouders, heeft hij zelf zich niet in een bedreigde positie in de woning bevonden. Het oordeel van de rechtbank getuigt van een onjuiste rechtsopvatting indien de rechtbank heeft geoordeeld dat het enkele feit dat iemands woning is belaagd, meebrengt dat deze is aangetast in zijn persoon. Mocht de rechtbank niet van deze opvatting zijn uitgegaan, dan is haar oordeel ontoereikend gemotiveerd. Zonder nadere redengeving, die ontbreekt, valt immers niet in te zien waarom bij de zoon van aantasting van de persoon sprake is geweest door het enkele feit dat het ook zijn woning was die werd belaagd.¹⁰⁶

Duidelijk is in ieder geval dat het enkele feit dat iemands woning wordt belaagd, geen aantasting van de persoon kan opleveren. Daarnaast zegt de Hoge Raad impliciet dat niet voldoende is voor het aannemen van een persoonsaantasting dat iemand zich grote zorgen maakt om de situatie van een ander. Hieruit volgt naar mijn mening echter niet eenduidig dat gevoelens van angst en bezorgdheid om de situatie van een ander *nooit* aanleiding kunnen vormen voor het aannemen van een persoonsaantasting in de zin van art. 6:106 lid 1 sub b BW. Waar de Hoge Raad hier van de gelegenheid gebruik maakt om duidelijk te maken dat het enkele feit dat iemands woning wordt aangevallen, geen persoonsaantasting kan opleveren, laat hij de kwestie van de grote zorgen om de situatie van een ander mijns inziens enigszins open. Naar mijn mening sluit de Hoge Raad in dit arrest niet uit dat gevoelens van angst en bezorgdheid om de situatie van een ander in ieder geval *een rol kunnen spelen* in de beoordeling van de vraag of sprake is van een persoonsaantasting op andere wijze.

5.3 Zorgen om ontvoerde kinderen

In de hierboven genoemde ontvoeringszaak speelt de vraag of een moeder recht heeft op smartengeld wegens de ontvoering van haar twee jonge kinderen door haar ex-man.¹⁰⁷ De

---

¹⁰⁶ HR 9 juli 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO7721, *NJ* 2005, 391, m.nt. J.B.M. Vranken (*Oosterparkrellen*), r.o. 3.11.

¹⁰⁷ Zie paragraaf 5.1, Hof Arnhem 22 maart 2005, ECLI:NL:GHARN:2005:AT2244. Zie voor immateriële schade bij de moeder wegens (voorbereiding van) kinderontvoering ook: Rechtbank Alkmaar 18 maart 2008, ECLI:NL:RBALK:2008:BC8025 en HR 5 juli 2011, ECLI:NL:HR:2011:BQ5780, *NJ* 2011/322. In deze laatste zaak oordeelde de Hoge Raad dat de moeder van een vijfjarig meisje dat door haar vader voor drie maanden was ontvoerd naar Tunesië, zich als benadeelde partij en wettelijk vertegenwoordiger in het geding had gevoegd. De moeder vordert niet alleen voor haar dochter, maar ook voor zichzelf vergoeding van

man nam de kinderen – op dat moment ongeveer 1,5 en 3 jaar oud – voor de duur van ongeveer een jaar mee naar het buitenland. De moeder had als enige het ouderlijk gezag. Gedurende het jaar dat de kinderen ontvoerd waren, wist de moeder niet waar zij verbleven en hoe het met hen ging. De man werd uiteindelijk aangehouden in India, waarna de kinderen werden uitgeleverd aan Nederland. De moeder stelt in de eerste plaats dat zij geestelijk letsel heeft geleden ten gevolge van de ontvoering van haar twee kinderen. Daarnaast vordert zij vergoeding van immateriële schade op grond van een aantasting in haar persoon, nu inbreuk is gemaakt op haar persoonlijke levenssfeer.

Het Hof Arnhem wijst de vordering tot vergoeding van immateriële schade af voor zover die gebaseerd is op het bestaan van geestelijk letsel. Het bestaan van geestelijk letsel als gevolg van de ontvoering kan niet naar objectieve maatstaven worden vastgesteld.¹⁰⁸ Ten aanzien van de inbreuk op de persoonlijke levenssfeer overweegt het Hof dat de ontvoering van de twee kinderen een inbreuk vormt op het recht op eerbiediging van het familie- en gezinsleven en daarmee op het recht op eerbiediging van een persoonlijke levenssfeer in de zin van art. 8 EVRM. De inbreuk op de persoonlijke levenssfeer is volgens het Hof dusdanig ernstig dat sprake is van een persoonsaantasting in de zin van art. 6:106 lid 1 sub b BW. Voor dit oordeel spelen meerdere factoren een rol. Met name wordt belang toegekend aan ‘de aard en de ernst van het opzettelijk onrechtmatig handelen, de duur van de ontvoering, de zeer jonge leeftijd van de kinderen en de evident voorzienbare gevolgen die het onrechtmatig handelen van [appellant] voor [geïntimeerde] heeft (gehad)’.¹⁰⁹

Hier blijkt dat het bestaan van gevoelens van angst en bezorgdheid om de fysieke integriteit van (een) ander(en) door het Hof wordt meegenomen in de beoordeling van de vraag of sprake is van een persoonsaantasting in de zin van art. 6:106 lid 1 sub b BW. Daarbij moet worden opgemerkt dat het Hof van belang acht dat de emotionele gevolgen van het opzettelijk onrechtmatig handelen voor de dader voorzienbaar waren.¹¹⁰ Door de gevolgen voor het slachtoffer te koppelen aan de voorzienbaarheid daarvan voor de dader, wordt niet duidelijk in hoeverre de gevoelens van angst en bezorgdheid van de moeder een zelfstandige factor vormen voor het oordeel dat de moeder in haar persoon is aangetast. Ook is uit de overwegingen van het Hof niet af te leiden hoeveel gewicht de emotionele gevolgen (in combinatie met de voorzienbaarheid daarvan voor de dader) in de schaal leggen voor de vraag of sprake is van een persoonsaantasting.

---

immateriële schade. In de zaak van de rechtbank Alkmaar wordt de vader van een zevenjarig jongetje veroordeeld voor de voorbereiding van kinderonvoering. De rechtbank oordeelt dat de vader met zijn handelen zowel de moeder als het zoontje angst heeft aangejaagd en kent een voorschot op de vordering tot vergoeding van immateriële schade toe. In voornoemde twee zaken wordt echter niet expliciet ingegaan op de vraag of gevoelens van angst en bezorgdheid om het welbevinden van een ander een persoonsaantasting kunnen opleveren.

¹⁰⁸ Hof Arnhem 22 maart 2005, ECLI:NL:GHARN:2005:AT2244 (*Ontvoerde kinderen*), r.o. 2.3.

¹⁰⁹ Hof Arnhem 22 maart 2005, ECLI:NL:GHARN:2005:AT2244 (*Ontvoerde kinderen*), r.o. 2.10.

¹¹⁰ Hof Arnhem 22 maart 2005, ECLI:NL:GHARN:2005:AT2244 (*Ontvoerde kinderen*), r.o. 2.9.3 en 2.10.

6. Samenvatting

Slechts *ernstige* inbreuken op de persoonlijke levenssfeer kunnen een persoonsaantasting in de zin van art. 6:106 lid 1 sub b BW opleveren. Het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer is neergelegd in art. 10 en 12 van de Grondwet en art. 8 van het EVRM. Het Europese Hof heeft bepaald dat milieuvervuiling, geluids- en stankoverlast een inbreuk op art. 8 EVRM kunnen opleveren. Immateriële schade wegens gederfd woongenot komt pas voor vergoeding in aanmerking wanneer sprake is van een aantasting in de persoon in de zin van art. 6:106 lid 1 sub b BW.

Uit het arrest Oosterparkrellen zijn, kort weergegeven, de volgende conclusies te trekken. Wanneer iemand zich – als gevolg van het onrechtmatig handelen van een ander – in een bedreigende situatie bevindt, kan dat in beginsel een persoonsaantasting opleveren. Dat is met name zo indien de hulp en bescherming waar in deze situatie op mocht worden gerekend uitblijft en dat leidt tot vergrote gevoelens van onveiligheid en/of een ernstig geschokt rechtsgevoel. Daarmee kan sprake zijn van een zeer ernstige inbreuk op de integriteit van de persoon en de veiligheid van de woning. Niet voldoende voor een persoonsaantasting is het enkele feit dat de woning van een persoon wordt aangevallen.

Tot slot lijkt de Hoge Raad aan te geven dat gevoelens van bezorgdheid of angst om de fysieke integriteit van een ander geen grond vormen voor toekenning van smartengeld. Inmiddels is echter sprake van ontwikkelingen in de jurisprudentie die dit uitgangspunt in twijfel trekken. Zo kende de Rechtbank Zwolle een moeder een recht op vergoeding van immateriële schade toe wegens de ontvoering van haar twee kinderen door haar ex.¹¹¹ Op grond van het ontvoeringsarrest kan niet worden geconcludeerd dat gevoelens van angst en bezorgdheid om het welbevinden van een ander een zelfstandige grond kunnen vormen voor het aannemen van een persoonsaantasting. Evenmin kan uit de overwegingen van het Hof worden afgeleid dat dergelijke gevoelens een zelfstandige factor kunnen vormen voor de beoordeling van de vraag of iemand in zijn persoon is aangetast. Het is een samenstel van omstandigheden en factoren dat het Hof brengt tot zijn oordeel dat sprake is van een persoonsaantasting bij de moeder. Uit deze specifieke zaak valt aldus geen algemene regel te destilleren met betrekking tot de vraag of gevoelens van angst en bezorgdheid om de situatie van een ander een persoonsaantasting kunnen opleveren. Hoogstens kan uit dit arrest worden afgeleid dat dergelijke gevoelens een rol kunnen spelen voor het aannemen van een persoonsaantasting indien het voor de dader voorzienbaar was dat zijn opzettelijk onrechtmatig handelen het ontstaan van dergelijke gevoelens tot gevolg zou hebben.

---

¹¹¹ Rb. Zwolle 6 februari 2002, ECLI:NL:RBLEE:2002:AE1650.

Hoofdstuk 5: Vergoeding van immateriële schade in verband met de aardbevingen

1. Inleiding

De Stichting WAG heeft de NAM en de Staat aansprakelijk gesteld voor immateriële schade die het gevolg is van de aardbevingen in Noordoost-Groningen. De grondslag daarvoor wordt in de eerste plaats gevormd door de (risico)aansprakelijkheid van art. 6:177 BW. Dit artikel omvat de aansprakelijkheid van de exploitant van een mijnbouwwerk voor schade door beweging van de bodem als gevolg van de aanleg of de exploitatie van dat mijnbouwwerk. De bepaling hangt samen met de in art. 6:174 lid 3 BW neergelegde aansprakelijkheid, die ziet op andere mogelijke schadelijke gevolgen van mijnbouw dan de gevolgen die in art. 6:177 BW zijn geregeld. Hierbij gaat het met name om schade door bodemdaling.¹¹² Subsidiar zijn de NAM en de Staat door de Stichting WAG aansprakelijk gesteld op grond van art. 6:162 BW. Voor het aannemen van aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad moet worden aangetoond dat toerekenbaar onrechtmatig is gehandeld jegens een benadeelde die daardoor schade heeft geleden.

Zowel de NAM als de Staat kan worden gezien als verantwoordelijke voor de gevolgen van de gaswinning. De NAM als exploitant van het Groninger gasveld en de Staat als vergunningverlener, schepper van randvoorwaarden en beoordelaar van het door de NAM op te stellen winningsplan.¹¹³ In art. 21 Gw is bepaald dat de overheid zorg moet dragen voor de woonbaarheid van het land en de bescherming en verbetering van het leefmilieu. Voor de Staat geldt bovendien dat rechtstreekse verplichtingen voortvloeien uit het EVRM. Het gaat hierbij zowel om negatieve als positieve verplichtingen.¹¹⁴ Dat betekent dat de Staat zich moet onthouden van handelen dat in strijd is met het EVRM, maar ook dat zij zich dient in te spannen om schendingen van het verdrag door derden te voorkomen. Relevante bepalingen in de context van de aardbevingscasus zijn art. 1 Eerste Protocol EVRM (recht op eigendom), art. 8 EVRM (recht op privé-, familie- en gezinsleven – waaronder ook het recht op een ongestoord woongenot wordt geschaard) en art. 2 EVRM (recht op leven). Bij mogelijke schendingen van positieve verplichtingen van de Staat kan worden gedacht aan ontoereikendheid van regelgeving inzake de gaswinning en het toezicht daarop, het niet volgen van de juiste procedures en het niet treffen van adequate preventieve maatregelen.¹¹⁵ Zoals hierboven al aan de orde kwam, brengt het karakter van positieve verplichtingen mee dat de Staat zich actief dient in te spannen om te voorkomen dat door het EVRM beschermde rechten worden geschonden door derden. De NAM kan in deze context worden beschouwd als derde.

---

¹¹² MvT, *Kamerstukken II*, 1998/99, 26219, nr. 3, p. 102.

¹¹³ Gijsselaar, Rijnhout & Emaus 2014, p. 806.

¹¹⁴ Gijsselaar, Rijnhout & Emaus 2014, p. 806.

¹¹⁵ Zie powerpointpresentatie Brouwer, 'Het recht op veiligheid' in: Symposium *Gaswinning, van zegen tot ramp*, Rijksuniversiteit Groningen, Groningen 2015.

Het is de vraag of ook voor de NAM rechtstreekse verplichtingen voortvloeien uit het EVRM. Daartoe moet worden onderzocht of het handelen van de NAM kan worden gekwalificeerd als het handelen van de Staat.¹¹⁶ Het is moeilijk vast te stellen of dat het geval is.¹¹⁷ In ieder geval kan gezegd worden dat – indien de NAM niet kan worden gezien als normadressaat van het EVRM – de verplichtingen die het verdrag meebrengt, ‘kunnen inspireren bij de invulling van de open norm van de maatschappelijke betamelijkheid in het kader van een aansprakelijkheidsactie op grond van art. 6:162 BW’.¹¹⁸ In dit onderzoek ga ik uit van het bestaan van aansprakelijkheid van de NAM en/of de Staat voor de geleden schade.

Voor mijn scriptie mocht ik gebruikmaken van gegevens die de Stichting WAG heeft verzameld in het kader van de vordering tot vergoeding van immateriële schade die zij namens de leden van de stichting heeft ingesteld. Het gaat daarbij zowel om vertrouwelijke als openbare gegevens.¹¹⁹ Daarnaast maak ik gebruik van enkele openbare rapportages over de aardbevingen en de effecten daarvan op de bewoners van het gebied.¹²⁰

In de voorgaande hoofdstukken werd ingegaan op gronden voor vergoeding van immateriële schade in de aardbevingscasus. In dit hoofdstuk wordt de kennis uit voorgaande hoofdstukken toegepast op casusgerichte informatie. Op die manier wordt onderzocht in hoeverre een recht op vergoeding van immateriële schade bestaat. Opgemerkt moet worden dat het eigenlijk onjuist is om te spreken van één aardbevingscasus, nu de problemen die men door de aardbevingen ondervindt per geval zullen verschillen. In dit hoofdstuk wordt naar al die gevallen verwezen onder de noemer van ‘de aardbevingscasus’ of ‘de aardbevings situatie’.

In paragraaf 2 ga ik in op de vraag of een recht op vergoeding van immateriële schade bestaat wegens het bestaan van geestelijk letsel. Dit blijkt een moeilijk te beantwoorden vraag, nu de definitie van het begrip ‘geestelijk letsel’ niet helder is. In paragraaf 3 wordt onderzocht in hoeverre de angstgevoelens die mensen ervaren door de aardbevingen een grond kunnen vormen voor smartengeld.

In paragraaf 4 onderzoek ik in hoeverre in de aardbevingscasus een recht op vergoeding van immateriële schade bestaat wegens de schending van een fundamenteel (persoonlijkheids)recht. Daarbij wordt aan de hand van Europese en Nederlandse jurisprudentie ingegaan op gronden voor het aannemen van een ernstige inbreuk op de persoonlijke levenssfeer. Eerst wordt de aantasting van het woongenot behandeld. Vervolgens wordt ingegaan op immateriële schade die het gevolg is van eventuele nalatigheid van de Staat en/of de NAM. Daaronder valt ook het niet-verschaffen van

---

¹¹⁶ Zie art. 34 EVRM.

¹¹⁷ Gijselaar, Rijnhout & Emaus 2014, p. 806.

¹¹⁸ Gijselaar, Rijnhout & Emaus 2014, 807.

¹¹⁹ Funda-analyse 2013, *Stichting WAG* 28 november 2013, Stwag.gr/informatie, WAG-Onderzoek 2014, Rapport veranderingen kwaliteit van leven Noordoost Groningen 2014, *Stichting WAG* 8 december, Stwag.gr/informatie en een vertrouwelijke brief namens een familie aan de stichting.

¹²⁰ Buurtvergelijkend Onderzoek 2014, *Rijksuniversiteit Groningen* 24 januari 2014, Rug.nl (zoek op: *opvattingen bewoners*), Advies Commissie Meijer 2013, *Provincie Groningen* november 2013, Provinciegroningen.nl (zoek op: *advies commissie meijer*), Rapport analyse aardbevingsgegevens Groningse veld 2013, *Rijksoverheid* 16 januari 2013, Rijksoverheid.nl (zoek op: *reassessment probability earthquakes*).

volledige informatie over de mogelijke gevolgen van de gaswinning aan de inwoners van het aardbevingsgebied.

2. Vergoeding van immateriële schade wegens geestelijk letsel

2.1 Inleiding

Vanzelfsprekend laten de aardbevingen in Noordoost-Groningen de gemoederen van de inwoners niet onberoerd. De vraag is of de gevolgen verder gaan dan enkele gevoelens van psychisch onbehagen. Pas wanneer sprake is van geestelijk letsel ontstaat immers een recht op vergoeding van immateriële schade in de zin van art. 6:106 lid 1 sub b BW.¹²¹ Zoals duidelijk werd in hoofdstuk 3, geldt voor angstklachten in beginsel hetzelfde als voor andere psychische klachten: er is pas sprake van een persoonsaantasting indien sprake is van geestelijk letsel.

2.2 Psychische klachten van inwoners

In 2013 voerde de Stichting WAG verschillende onderzoeken uit onder begeleiding van prof. Dr. Ir. George de Kam.¹²² Opmerkingen van respondenten in die onderzoeken duiden op het bestaan van gevoelens van angst en onveiligheid, boosheid, stress en slapeloosheid.¹²³ Naar aanleiding daarvan werd onderzoek ingesteld naar de invloed van de aardbevingen op de kwaliteit van leven van de inwoners. Kwaliteit van leven kan in deze context worden omschreven als iemands persoonlijke waardering voor zijn of haar leefomstandigheden.¹²⁴ Resultaat van het onderzoek is het rapport 'Verandering in Kwaliteit van Leven Noordoost Groningen 2012-2014 door de gevolgen van Gaswinning', uitgevoerd door psychiater mevrouw drs. A.A. Verlinden en met advies van prof. de Kam, honorair hoogleraar Ruimtelijke Wetenschappen aan de Rijksuniversiteit Groningen. Het onderzoek vergelijkt de beleving van inwoners van hun kwaliteit van leven in 2014, terugkijkend op de situatie in 2012. Het onderzoek werd verricht aan de hand van een enquête onder leden van de Stichting WAG. Daarbij werd de definitie van kwaliteit van leven gehanteerd zoals omschreven door de Wereld Gezondheidsorganisatie (WHO). Deze definitie maakt onderscheid tussen verschillende domeinen binnen de kwaliteit van leven, te weten: kwaliteit van leven algemeen, woon- en leefomgeving, mate van controle en functioneren, lichamelijk welbevinden, geestelijk welbevinden, sociaal welbevinden en toekomstperspectief.¹²⁵ Voor de vraag naar de beleving van deze domeinen werd een vijfpuntenschaal gehanteerd. Verder werd de respondenten gevraagd of veranderingen in de kwaliteit van leven volgens hen te maken hebben met de gaswinning. Ook werd ruimte gegeven voor opmerkingen en toelichting. Via e-mail en een nieuwsbrief zijn ruim 500 e-

---

¹²¹ Zie hoofdstuk 3.

¹²² Funda-analyse 2013, Buurtvergelijkend Onderzoek 2014, WAG-Onderzoek 2014.

¹²³ Rapport Veranderingen in kwaliteit van leven Noordoost Groningen 2014, p. 3.

¹²⁴ Rapport Veranderingen in kwaliteit van leven Noordoost Groningen 2014, 6.

¹²⁵ Rapport Veranderingen in kwaliteit van leven Noordoost Groningen 2014, p. 4.

mailadressen van stichting WAG-leden bereikt. 356 respondenten hebben de enquête ingevuld.

De conclusie van het onderzoek is dat de kwaliteit van leven in Noordoost Groningen negatief wordt beïnvloed ‘door de gaswinning en de wijze waarop er door de overheid en de NAM mee omgegaan wordt’.¹²⁶ Uit de resultaten blijkt een duidelijke daling in de waardering van alle hierboven genoemde domeinen in 2014 ten opzichte van 2012.

Zijn er mensen die geestelijk letsel hebben opgelopen als gevolg van de aardbevingen? Die vraag is met de huidige stand van de jurisprudentie moeilijk te beantwoorden. Het is immers (nog) niet duidelijk wat het begrip geestelijk letsel precies inhoudt.¹²⁷ Voor het aannemen van geestelijk letsel lijkt in ieder geval vereist te zijn dat de benadeelde voor zijn psychische klachten onder behandeling is (geweest).

Uit het Rapport Veranderingen in kwaliteit van leven Noordoost Groningen blijkt dat 53% van de respondenten in 2014 tevreden is over zijn geestelijke gezondheid, tegenover 85% in 2012.¹²⁸ 39% van de respondenten geeft aan dat bestaande psychische klachten in de afgelopen twee jaar zijn ontstaan en 46% dat deze in die tijd erger zijn geworden.¹²⁹ Mensen geven aan veranderd te zijn van vrolijk en optimistisch naar prikkelbaar en gespannen. Gesproken wordt van psychische overbelasting, gevoelens van angst, onmacht, onzekerheid en woede, er helemaal doorheen zitten.¹³⁰ Volgens 34% hebben de aardbevingen geen invloed op hun geestelijk welzijn. Ruim 10% van de respondenten geeft aan dat sprake is van ‘heel veel invloed’, bij 20% gaat het om ‘veel invloed’ en 14% kiest voor ‘matige invloed’.¹³¹ Veel respondenten hebben te maken met stress-gerelateerde klachten. Slaapproblemen worden veel gemeld. Mensen geven aan te piekeren over de toekomst, over financiële gevolgen, alert te zijn en wakker te schrikken van ieder vreemd geluid.¹³² Ook (fysieke) spanningsklachten worden meerdere keren vermeld. Enkele respondenten geven aan dat de aardbevingssituatie tot overspannenheid of een burn-out heeft geleid, of dat medicatie wordt gebruikt voor stressklachten.¹³³ Andere gevolgen die worden gemeld zijn de toename van lichamelijke ziektes (o.a. verergerde COPD door verslechterde woonomstandigheden en stress, toename hartklachten en bloeddruk – ook met een ziekenhuisopname tot gevolg) en spanningen in relaties. Een oudere respondent merkt op: “Ik heb mijn hele leven hard gewerkt, ben vaatpatiënt en wilde rustig van mijn pensioen genieten. Nu denk ik over de pil van Drion”.¹³⁴ 88% van de respondenten geeft aan tevreden te zijn (geweest) over het eigen functioneren in 2012, in 2014 geldt dit voor 53%.¹³⁵ Een van de respondenten geeft aan voor het eerst sinds jaren een slechte beoordeling op het werk te hebben gekregen, doordat hij zich niet

---

¹²⁶ Rapport Veranderingen in kwaliteit van leven Noordoost Groningen 2014, p. 12.

¹²⁷ Zie hoofdstuk 3.

¹²⁸ Rapport Veranderingen in kwaliteit van leven Noordoost Groningen 2014, p. 23 (figuur 5.1).

¹²⁹ Rapport Veranderingen in kwaliteit van leven Noordoost Groningen 2014, p. 23.

¹³⁰ Rapport Veranderingen in kwaliteit van leven Noordoost Groningen 2014, p. 24.

¹³¹ Rapport Veranderingen in kwaliteit van leven Noordoost Groningen 2014, p. 23 (figuur 5.1a).

¹³² Rapport Veranderingen in kwaliteit van leven Noordoost Groningen 2014, p. 22.

¹³³ Rapport Veranderingen in kwaliteit van leven Noordoost Groningen 2014, p. 20 en 22.

¹³⁴ Rapport Veranderingen in kwaliteit van leven Noordoost Groningen 2014, p. 22.

¹³⁵ Rapport Veranderingen in kwaliteit van leven Noordoost Groningen 2014, p. 18 (figuur 3.2).

kan concentreren en fouten maakt.¹³⁶ Binnen het domein van sociaal welbevinden is een lichte verschuiving waarneembaar naar ‘minder tevreden’.¹³⁷ Bij 43% van de respondenten zorgt de aardbevingssituatie ‘enigszins’ voor spanningen in relaties, bij 10% is dat ‘veel tot zeer veel’ en 47% ervaart helemaal geen spanningen.

2.3 Aanbevelingen

Uit het rapport blijkt dat er inwoners zijn met (ernstige) psychische klachten. Ik zou hun adviseren om zo snel mogelijk medische hulp te zoeken. In de eerste plaats natuurlijk omwille van de gezondheid, maar daarnaast kan het documenteren van dit proces van groot belang zijn voor een vordering tot vergoeding van immateriële schade. Bij het instellen van een vordering tot schadevergoeding wegens geestelijk letsel is het raadzaam om zo goed mogelijk feitelijk te onderbouwen welke invloed de psychische klachten op het dagelijks leven van de benadeelde hebben (gehad).¹³⁸ In hoeverre kan hij zijn werk nog uitvoeren zoals hij deed voordat de klachten speelden? Wat is de invloed van de psychische klachten op sociale relaties en/of het gezinsleven? Wat zijn de verwachtingen voor de toekomst: kunnen de klachten goed behandeld worden, of lijkt het erop dat de benadeelde voor lange tijd uit de roulatie zal zijn? Voornoemde vragen zijn ontleend aan de Engelse *Guidelines for the assessment of general damages in personal injury cases* die Kottenhagen en Verheij voorstellen te gebruiken als richtlijn voor de invulling van het begrip geestelijk letsel.¹³⁹ Dergelijke vragen komen – direct of indirect – terug in de domeinen van kwaliteit van leven zoals hierboven behandeld.

De rechter maakt – voor zover mij bekend – tot dusver geen gebruik van deze of soortgelijke criteria ter kwalificatie van psychische klachten. Dat neemt niet weg dat het voor advocaten nuttig kan zijn om zich daarop te baseren bij het formuleren van stellingen en het aanvoeren van gegevens. De advocaat kan deze factoren gebruiken als richtlijn om een zo compleet mogelijk beeld te scheppen van de gevolgen die de psychische klachten op alle factoren van het leven van de benadeelde hebben (gehad). Zo kan de rechter op enigszins systematische wijze worden voorzien van gegevens die moeten leiden tot een antwoord op de vraag of al dan niet sprake is van geestelijk letsel.

2.4 Vergoeding van angstschade in de aardbevingscasus

In hoofdstuk 3 werd de figuur van de vordering tot vergoeding van angstschade behandeld. Bij dergelijke vorderingen speelt de vraag of een recht op smartengeld bestaat vanwege de angst voor een bepaalde ziekte of aandoening die het gevolg is van het onrechtmatig

---

¹³⁶ Rapport Veranderingen in kwaliteit van leven Noordoost Groningen 2014, p. 20.

¹³⁷ Rapport Veranderingen in kwaliteit van leven Noordoost Groningen 2014, p. 25 (figuur 6.1).

¹³⁸ Zie hoofdstuk 3, §4.

¹³⁹ Judicial Studies Board 2012, p. 9-10. Zie ook Kottenhagen, *NTBR* 1998/5, p. 139 en Verheij, *AV&S* 2004/14, nt. onder 3.3.

handelen van een ander.¹⁴⁰ Kan de figuur van de angstvordering ook worden toegepast op de situatie in Noordoost-Groningen? Het is goed voor te stellen dat inwoners van het aardbevingsgebied vrezen voor hun fysieke welzijn. Respondenten van enquête Kwaliteit van Leven geven aan zich onveilig te voelen vanwege de constante dreiging van nieuwe aardbevingen.¹⁴¹ 26% van de respondenten geeft aan bang te zijn om alleen thuis te zijn.¹⁴²

Bij angstvorderingen gaat het steeds om de angst voor een bepaalde ziekte of aandoening.¹⁴³ Het is de vraag of de angst voor een ongeval (als gevolg van een aardbeving) voldoende concreet is om onderwerp te vormen van een dergelijke vordering. In hoofdstuk 3 zagen we dat het vereiste van de reële angst dient als middel om de *reasonable man* van de *unreasonable man* te onderscheiden. Wil een angstschadevordering kans van slagen hebben, dan is naar mijn mening vereist dat door het handelen van de ander een concreet en objectief te toetsen gevaar bestaat voor de gezondheid van de benadeelde. Dat is bijvoorbeeld het geval wanneer iemand door de onrechtmatige gedraging van een ander kans heeft om met HIV te zijn besmet. Lastiger te beoordelen is de angst voor de eigen gezondheid vanwege de dreiging van nieuwe aardbevingen. Het bestaan van gevoelens van angst en onveiligheid komt uit het Rapport Kwaliteit van Leven duidelijk naar voren, maar in weinig gevallen wordt concreet aangegeven waar die gevoelens op gebaseerd zijn. Te vaag is bijvoorbeeld de angst dat er als gevolg van een (mogelijke) nieuwe aardbeving een dakpan op je hoofd zal vallen. De vraag of die angst zich zal verwezenlijken is van zoveel factoren afhankelijk dat niet te toetsen valt in hoeverre de angst objectief gegrond is. Onder omstandigheden kan de angst voor schade aan de eigen gezondheid echter concreter zijn, bijvoorbeeld wanneer een woning op instorten staat.¹⁴⁴ De angst dat iemand daardoor 'iets' zal overkomen blijft minder concreet dan de angst voor een bepaalde aandoening of ziekte wanneer een kans op besmetting bestaat, maar het is niet de angst van een *unreasonable man*: een huis dat op instorten staat vormt wel degelijk een concrete bedreiging voor het fysieke welbevinden van een persoon. Zoals hierboven aan de orde kwam, ging het bij vorderingen van angstschade in de Nederlandse jurisprudentie tot dusver steeds om de angst voor een bepaalde ziekte of aandoening. Of het toepassingsgebied van de vordering wegens angstschade ook andere vormen van dreigend gevaar omvat, zal moeten blijken uit verdere rechtspraak.

---

¹⁴⁰ Zie hoofdstuk 3, §3.

¹⁴¹ Rapport Veranderingen in kwaliteit van leven Noordoost Groningen 2014, p. 13.

¹⁴² Rapport Veranderingen in kwaliteit van leven Noordoost Groningen 2014, p. 23.

¹⁴³ Van de angstschadezaken die tot dusver in de Nederlandse jurisprudentie werden behandeld, ging het merendeel over de angst voor een asbestziekte of voor Hiv/aids. In één geval ging het om vrees voor de gezondheid vanwege het jarenlang wonen op een verontreinigde bodem: zie Rb Utrecht 29 juni 1999, ECLI:NL:RBUTR:1999:AH7952, KG 1999, 219 (*Bodemverontreiniging onder woning*). De eisers in deze zaak stelden 'dat niet uitgesloten kan worden dat de verontreiniging waaraan zij hebben blootgestaan tot letsel in de vorm van Organisch Psycho Syndroom (OPS) kan leiden'(r.o. 3.7). Ook in dit laatste geval gaat het dus om de angst voor een specifieke aandoening.

¹⁴⁴ Er zijn voorbeelden bekend van families die gedwongen moesten verhuizen wegens instortingsgevaar van hun woning, zie Rapport Veranderingen in kwaliteit van leven Noordoost Groningen 2014, p. 12.

3. Vergoeding wegens schending van een fundamenteel (persoonlijkheids)recht

3.1 Inleiding

Slechts *ernstige* inbreuken op de persoonlijke levenssfeer kunnen een aantasting in de persoon opleveren in de zin van art. 6:106 lid 1 sub b BW.¹⁴⁵ Het recht op een persoonlijke levenssfeer maakt onderdeel uit van de in art. 8 EVRM beschermde rechten. Door het EHRM is bepaald dat milieuvervuiling en stankoverlast een inbreuk op art. 8 EVRM kunnen opleveren.¹⁴⁶

Om verschillende redenen kan worden gesteld dat bij inwoners van het aardbevingsgebied sprake is van een inbreuk op de persoonlijke levenssfeer. Mensen zijn angstig en voelen zich onveilig in hun eigen woning. Zij voelen zich niet gehoord en in de steek gelaten door de overheid. Eerst wordt ingegaan op aantastingen van het woongenot die worden veroorzaakt door de aardbevingen. Vervolgens besteed ik aandacht aan het feit dat inwoners zich zorgen maken om het welbevinden van familieleden vanwege de gevolgen van de aardbevingen. Tot slot behandel ik de mogelijkheid dat sprake is van een inbreuk op de persoonlijke levenssfeer wegens nalatigheid van de overheid en/of de NAM. Daaronder valt het niet-verschaffen van essentiële informatie aan inwoners.

3.2 Aantasting van het woongenot

De lagere rechtspraak biedt verschillende voorbeelden van gevallen waarin smartengeld werd toegekend wegens aantastingen van het woongenot. In een zaak over geluidsoverlast door een veevoerfabriek kent de rechtbank Roermond een bedrag van f 15.000 per persoon (het ging om drie benadeelden) aan smartengeld toe. De belangrijkste omstandigheden voor het aannemen van een persoonsaantasting in de zin van art. 6:106 lid 1 sub b BW, zijn ‘hoofdpijnklachten, de irritatie en belemmeringen in het gebruik en genot van de tuinen’.¹⁴⁷ De rechtbank Arnhem kent een bedrag van € 20.000 aan smartengeld toe in een zaak over overlast door bedrijfsactiviteiten in strijd met het planologisch regime. De schadevergoeding strekt ter compensatie van de ergernis en gederfde levensvreugde van benadeelden over het feit dat hun woongenot voor langere tijd afwezig was als gevolg van ernstige onrechtmatige hinder.¹⁴⁸ In een zaak over overlast door renovatiewerkzaamheden overweegt de kantonrechter dat het recht op een ongestoord woongenot een persoonlijk recht betreft en dat een aantasting van het woongenot derhalve een persoonsaantasting kan opleveren die recht geeft op smartengeld.¹⁴⁹ Het ging in deze zaak om huurders die 10 maanden lang ‘aanzienlijke overlast’ ervoeren door een buitenrenovatie. Gedurende deze periode was sprake van ‘ongemakken die bouwwerkzaamheden met zich meebrengen,

---

¹⁴⁵ Zie hoofdstuk 4, §1.

¹⁴⁶ EHRM 19 februari 1998, ECLI:NL:XX:1998:AD4547 over milieuvervuiling en EHRM 16 november 2001, ECLI:NL:XX:2004:AR8330 over stankoverlast.

¹⁴⁷ Rb Roermond 23 juli 1992, *M en R* 1994, 38.

¹⁴⁸ Rb Arnhem 14 maart 2007, ECLI:NL:RBARN:2007:BA1802, *NJF* 2007/279, r.o. 3.4.

¹⁴⁹ Rb Almelo 27 oktober 2009, ECLI:NL:RBALM:2009:BK2816, *JHV* 2010/16.

zoals (geluids)overlast, bouwmaterialen en rommel rond hun woningen, alsmede een verminderde representativiteit en bereikbaarheid van hun woningen'.¹⁵⁰ Daarnaast konden de huurders gedurende één maand slechts in 'spartaanse omstandigheden' in hun woning verblijven. De kantonrechter kent voor beide periodes een vergoeding van (gemiddeld) één maand huur toe.¹⁵¹

In juli 2013 oordeelde het Hof 's Hertogenbosch dat ernstige overlast door piepende en schreeuwende ratten die rondrennen onder de vloer van een woonhuis een ernstige inbreuk op de persoonlijke levenssfeer kan opleveren en daarmee een persoonsaantasting in de zin van art. 6:106 lid 1 sub b BW.¹⁵² Het Hof verwijst hierbij naar arrest López Ostra/Spanje, waarin werd overwogen dat stankoverlast een inbreuk op art. 8 EVRM kan opleveren. Indien de benadeelde slaagt in de bewijslevering (bewezen moet worden dat hij al kort na aanvang van zijn huurovereenkomst is gaan klagen over de rattenoverlast), acht het Hof een vergoeding van € 1000 passend. Het Hof overweegt hiertoe dat 'de intensiteit van de overlast niet erg groot lijkt omdat er in 2009 kennelijk meerdere maanden zijn verstreken waarin geen klachten over de rattenoverlast zijn geuit'.¹⁵³

Dat Noordoost-Groningers te maken hebben met gevoelens van ergernis en gederfde levensvreugde blijkt uit verschillende onderzoeken.¹⁵⁴ De storingen in het woongenot zijn niet bij iedere familie even ingrijpend. Ook de ernst van het immateriële nadeel verschilt per geval. Om te illustreren wat de aardbevingen kunnen betekenen voor het woongenot en de persoonlijke levenssfeer, wordt ingegaan op een concrete casus.

*Het verhaal van de familie X*¹⁵⁵

De familie X vestigt zich in Noordoost-Groningen in 2010. Met twee jonge kinderen en een derde op komst wordt ernaar gestreefd om de geplande verbouwingswerkzaamheden aan het einde van 2012 af te ronden. De zware aardbeving van augustus 2012 gooit echter roet in het eten.¹⁵⁶ De verbouwing wordt gestaakt en het wachten is op de NAM, die de schade zou komen opnemen. De familie geeft direct na de aardbeving aan dat de schade aan hun woning aanzienlijk is en dat zij zich zorgen maken over de veiligheid in huis. Pas omstreeks februari/maart 2013 wordt echter actie ondernomen. Het schaderapport van de NAM dat volgt, blijkt onvolledig en onjuist. Op aandringen van de familie wordt uiteindelijk een extern bureau aangenomen om een nieuwe schadebegroting te maken. Daaruit blijkt dat sprake is van een onveilige woonsituatie en dat directe actie vereist is. De herstelwerkzaamheden die volgen, zijn zeer ingrijpend:

---

¹⁵⁰ Rb Almelo 27 oktober 2009, ECLI:NL:RBALM:2009:BK2816, *JHV* 2010/16, r.o. 4.6.

¹⁵¹ Rb Almelo 27 oktober 2009, ECLI:NL:RBALM:2009:BK2816, *JHV* 2010/16, r.o. 4.8.

¹⁵² Hof 's Hertogenbosch 16 juli 2013, ECLI:NL:GHSHE:2013:3155, *WR* 2013/120.

¹⁵³ Hof 's Hertogenbosch 16 juli 2013, ECLI:NL:GHSHE:2013:3155, *WR* 2013/120, r.o. 4.12.

¹⁵⁴ Eindadvies Commissie Meijer 2013, Funda-enquête Stichting WAG, Buurtvergelijkend Onderzoek 2014, WAG-Onderzoek 2014.

¹⁵⁵ De familie X wenst anoniem te blijven. De informatie over hun situatie komt uit een brief die zij schreven aan de Stichting WAG.

¹⁵⁶ Bedoeld wordt een aardbeving in Huizinge (gemeente Loppersum) die plaatsvond op 16 augustus 2012. Deze beving had een sterkte van 3,4 op de schaal van Richter. Zie voor meer informatie *KNMI*, 'Locatie aardbevingen in provincie Groningen', 24 augustus 2012.

In de woonkamer staan enorme stempels, voortuin is niet meer te bereiken, uitzicht is weg door steigers. De vluchtweg naar buiten is geblokkeerd met steigerbuizen. (...) Wij stoken op hout terwijl we de schoorsteen niet meer vertrouwen. De zonnepanelen liggen niet recht meer. De garage (kelder) is op meerdere plekken gescheurd, het dak hangt door, de hal vloer is gebroken. Etc. etc. etc.

Het feit dat de familie door onoplettendheid van de NAM-inspecteur meer dan een jaar in een zeer onveilige situatie heeft geleefd, zorgt voor frustraties. Ook het contact met de NAM levert de nodige ergernissen op: reacties op e-mails blijven uit en beloften worden niet nagekomen, aldus de heer X.

De waslijst aan dingen die lopen is bijna niet meer bij te houden. We betrappen onszelf erop dat dit ons dagelijks gesprek, en ook dagelijks leven, is gaan beheersen. Thuis zijn betekent voor ons veelal dat we het over ons huis hebben en over onze toekomst in dit huis die we maar moeizaam kunnen inschatten wegens totale onduidelijkheid.

De familie X stelt dat hun woongenot sinds de zware aardbeving ‘volledig verdwenen’ is. Nu mag van burgers gevraagd worden een ‘gewone’ mate van overlast te dulden. Het bestaan een onveilige woon- en leefsituatie overschrijdt echter deze grens. Afgezet tegen de hierboven genoemde casus over rondrennende ratten en stank- en geluidsoverlast, vormen de overlast en het ongemak dat de familie X ervaart als gevolg van de aardbevingen naar mijn mening duidelijk een ernstige inbreuk op de persoonlijke levenssfeer. Het wonen in een huis dat scheuren en breuken vertoont en waarvan het dak doorhangt, het constante gevoel van onveiligheid dat daaruit voortkomt, het ongemak van de nodige werkzaamheden en de belemmering om bepaalde delen van het huis of de tuin te bereiken, zorgen voor bijzonder ernstige aantastingen van het woongenot. Het privé- en familieleven wordt door deze omstandigheden nadelig beïnvloed.¹⁵⁷ De aardbevingen hebben drastisch ingegrepen in de leefsfeer van de familie: niet alleen fysiek, maar ook in emotioneel opzicht. De impact van de situatie is zo groot dat die hun leven grotendeels is gaan beheersen. Naar mijn mening is daarom sprake van een ernstige inbreuk op de persoonlijke levenssfeer die recht geeft op vergoeding van immateriële schade.

In het geval van de familie X is de ernst van de fysieke storingen in het woongenot evident. Er zijn echter ook Groningers die weinig tot geen fysieke overlast ervaren door de aardbevingen. Dat neemt niet weg dat in dergelijke gevallen mogelijk gronden bestaan voor het aannemen van een ernstige inbreuk op de persoonlijke levenssfeer en een aantasting in de persoon. Deze gronden worden in het volgende behandeld.

3.3 Nalatigheid van de NAM en/of de Staat

3.3.1 Nalatigheid in Oosterparkrellen

In het arrest Oosterparkrellen gaat het om immateriële schade die door nalatigheid van de Gemeente en de Politieregio zou zijn veroorzaakt. Aangenomen wordt dat een causaal

---

¹⁵⁷ Vgl. EHRM 9 december 1994, ECLI:NL:XX:1994:AC1181, NJ 1996, 506 (*López Ostra/Spain*), r.o. 50.

verband bestaat tussen het te late optreden van de politie en de vergrote gevoelens van onveiligheid en het ernstig geschokte rechtsgevoel van de benadeelden.¹⁵⁸

Voor het oordeel dat sprake was van nalatigheid van de politie waren verschillende omstandigheden van belang. Volgens de rechtbank ging het om een bedreiging van ernstige aard. Meerdere keren was om hulp en bescherming gevraagd, zonder dat daarop door de politie actie werd ondernomen. Van belang was ook dat normen voor het optreden van de ME niet waren nageleefd. De benadeelden moesten daardoor drie en een half uur langer in angst verkeren dan volgens die normen was toegestaan. Tot slot moet worden opgemerkt dat de rechtbank voor haar oordeel afging op standpunten van verschillende, als deskundig aan te merken betrokkenen.

3.3.2 Algemene besluitvorming

De gaswinning dient het maatschappelijk belang van energievoorziening en financiering van de schatkist, maar brengt ook overlast en risico's mee.¹⁵⁹ Het is de taak van de overheid om een aanvaardbaar evenwicht te creëren tussen de in het geding zijnde belangen.¹⁶⁰ Beoordeeld moet worden of de overheid daar in dit geval in is geslaagd. De aard van de dreiging, de verschillende belangen die spelen en het ontbreken van duidelijke normen of richtlijnen maken dat de rechter in de aardbevingscasus – vergeleken met de rechter in de zaak Oosterparkrellen – weinig concrete handvatten heeft om het in het geding zijnde handelen te beoordelen. Voor de hand ligt dat de rechter in die beoordeling, net als in de zaak Oosterparkrellen, standpunten en aanbevelingen van deskundigen betreft. Hierbij moet worden opgemerkt dat er, ondanks uitgebreide onderzoeken, met betrekking tot de risico's van de gaswinning nog veel onzekerheden bestaan.¹⁶¹ In het volgende sta ik stil bij een aspect van het handelen van de NAM en de Staat dat de nodige vraagtekens oproept. Daarnaast behandel ik stellingen en conclusies van verschillende bronnen over de besluitvorming omtrent de gaswinning.

De aardbeving bij Huizinge (gemeente Loppersum) van augustus 2012 was qua omvang en grootte sterker dan eerdere bevingen in dit gebied. Deze beving leidde tot het inzicht dat aardbevingen sterker dan 3,9 op de schaal van Richter niet langer op voorhand konden worden uitgesloten.¹⁶² Voor het SodM vormde dat aanleiding om een analyse te maken van aardbevingsdata van het Groningenveld. Het verwachte aantal aardbevingen (de

---

¹⁵⁸ HR 9 juli 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO7721, NJ 2005/391, m.nt. J.B.M. Vranken (*Oosterparkrellen*), uitspraak van de rechtbank onder 4.6.

¹⁵⁹ Helsloot 2013, p. 3.

¹⁶⁰ Vgl. EHRM 9 december 1994, ECLI:NL:XX:1994:AC1181, NJ 1996, 506 (*López Ostra vs. Spain*). In dit arrest oordeelde het EHRM dat de Spaanse overheid er, ondanks haar beleidsvrijheid, niet in was geslaagd om een aanvaardbaar evenwicht te vinden tussen het economische belang van de stad Lorca en het recht van mevrouw López Ostra op respect voor haar familie- en privéleven (zie hoofdstuk 2).

¹⁶¹ Rapport analyse aardbevingsgegevens Groningse gasveld 2013, p. 2. onder 2, 3 & 4. Zie ook: Van Duin & Wijkhuijs 2014, p. 65.

¹⁶² Gewijzigd Winningsplan Groningenveld 2013, *Rijksoverheid* januari 2013, Rijksoverheid.nl (zoek op *gewijzigd winningsplan groningenveld 2013*).

seismiciteit) wordt daarbij in verband gebracht met de (snelheid van de) gasproductie.¹⁶³ Uit de analyse blijkt dat niet te verwachten is dat het aantal bevingen in Groningen op korte termijn zal afnemen. Alleen door de gasproductie ‘heel drastisch te reduceren of zelfs te stoppen’, kan mogelijk worden bereikt dat over enkele jaren ‘vrijwel geen voelbare aardbevingen zullen optreden’.¹⁶⁴ In haar brief aan minister Kamp geeft het SodM aan zich ervan bewust te zijn ‘dat een dergelijke ingrijpende maatregel, vanuit een breder perspectief dan alleen veiligheid, niet heel realistisch is’.¹⁶⁵ Een *significante reductie in de gasproductie* is volgens het SodM ‘de enige maatregel die op korte termijn genomen kan worden én waarvan het effect na 12 tot 16 maanden gemerkt zou moeten worden’. Daarnaast adviseert het SodM om tot snelle besluitvorming over te gaan.¹⁶⁶

Als eerst alle noodzakelijke studies moeten worden uitgevoerd, waarvoor de NAM ongeveer 12 maanden denkt nodig te hebben, en als dan wordt geconstateerd dat de productie toch gereduceerd moet worden, zal het effect daarvan pas **na 24-28 maanden** gevoeld gaan worden. En als uit deze studies blijkt dat er andere maatregelen nodig zijn, zoals bijvoorbeeld extra putten en installaties, komen daar nog vele maanden tot één jaar bij. Dat betekent pas op zijn vroegst **na 36-40 maanden** effect.

Het uiteindelijke advies van het SodM luidt om de NAM de volgende maatregel voor te schrijven: ‘*De gasproductie uit het Groningse veld zo snel mogelijk en zo veel als mogelijk en realistisch is, terug te brengen*’.¹⁶⁷ De grote maatschappelijke impact van dit advies wordt volgens het SodM gerechtvaardigd door het feit dat inwoners van het aardbevingsgebied dagelijks aan een groot risico zijn blootgesteld. ‘Verlaging van de gasproductie neemt dat risico niet weg, maar verlaagt de kans op meer en zwaardere aardbevingen wel’, aldus het SodM.¹⁶⁸ Naar aanleiding van het advies van het SodM stelt de Staat uitgebreid onderzoek in naar de gaswinning en de bevingen in Groningen. In totaal worden veertien onderzoeken uitgevoerd, allen betrekking hebbend op verschillende aspecten van de gaswinning.¹⁶⁹ Deze onderzoeken leiden – samen met het gewijzigde winningsplan van de NAM en adviezen van experts – tot een ontwerpbesluit inzake de gaswinning op 17 januari 2014.¹⁷⁰ Het ontwerpbesluit houdt in dat de gasproductie in het meest risicovolle gebied (rondom Loppersum) de komende drie jaar met 80% wordt verminderd. Daarnaast wordt de totale productie uit het Groningenveld voor de jaren 2014, 2015 en 2016 gelimiteerd tot respectievelijk 42,5, 42,5 en 40 miljard m³ (de productie in 2013 bedroeg bijna 53 miljard m³). De Staat stelt hiermee de strekking van het advies van het SodM te volgen. De reden om de productie rondom Loppersum niet volledig te stoppen,

---

¹⁶³ Rapport analyse aardbevingsgegevens Groningse gasveld 2013, p. 2.

¹⁶⁴ Brief SodM van 22 januari 2013 aan de Minister van EZ, p. 8 onder 7 (geraadpleegd via Rijksoverheid.nl).

¹⁶⁵ Brief SodM van 22 januari 2013 aan de Minister van EZ, p. 8 onder 7 (geraadpleegd via Rijksoverheid.nl).

¹⁶⁶ Brief SodM van 22 januari 2013 aan de Minister van EZ, p. 9 (geraadpleegd via Rijksoverheid.nl).

¹⁶⁷ Brief SodM van 22 januari 2013 aan de Minister van EZ, p. 9 (geraadpleegd via Rijksoverheid.nl).

¹⁶⁸ Brief SodM van 22 januari 2013 aan de Minister van EZ, p. 9 (geraadpleegd via Rijksoverheid.nl).

¹⁶⁹ Rijksoverheid, ‘Onderzoeken aardbevingen Groningen’, Rijksoverheid.nl (zoek op *onderzoeken aardbevingen Groningen*).

¹⁷⁰ Rijksoverheid, ‘Besluit gaswinning Groningen januari 2014’, Rijksoverheid.nl (zoek op *besluit gaswinning*).

is ‘om er voor te zorgen dat er ook op de koudste dagen voldoende gas beschikbaar is’.¹⁷¹ Naast de beslissing om de gasproductie terug te brengen, is het besluit gericht op schadeherstel en preventie en het vergroten van de veiligheid en leefbaarheid in het gebied.¹⁷²

Het ontwerpbesluit tot drastische vermindering van de gasproductie in het meest risicovolle gebied en begrenzing van de totale productie van het Groningenveld lijkt in lijn te zijn met het advies van het SodM van januari 2013 om de gasproductie ‘zo snel mogelijk’ en ‘zoveel als mogelijk en realistisch is’, te reduceren. Opmerkelijk is wel dat over het jaar 2013 een recordhoeveelheid gas (ongeveer 53 miljard m³) uit de Groningse bodem werd gewonnen, terwijl het verband tussen de gaswinning en de frequentie en hevigheid van aardbevingen op dat moment al was aangetoond.¹⁷³ De winning over 2013 vond plaats vóór het ontwerpbesluit van 17 januari 2014, maar (grotendeels) na het advies van het SodM. Daarmee rijst de vraag of de hoeveelheid gewonnen gas over 2013, met de kennis die op dat moment aanwezig was, wel verantwoord was. Zoals hierboven al aan de orde kwam, ging het SodM er in haar advies vanuit dat ongeveer een jaar nodig zou zijn om ‘de noodzakelijke studies’ uit te voeren. Dat neemt naar mijn mening niet weg dat in de tijd voorafgaand aan de officiële besluitvorming rekening diende te worden gehouden met het advies van het SodM. Een dergelijk advies zou moeten nopen tot extra voorzichtigheid, ook als nog niet alle onderzoeksresultaten bekend zijn. Het vermoeden ontstaat dat de Staat er met deze handelwijze niet in geslaagd is een aanvaardbaar evenwicht te creëren tussen de in het geding zijnde belangen.

Het ontwerpbesluit tot vermindering en beperking van de gaswinning bleek niet voldoende om een stabiele situatie te creëren in het aardbevingsgebied. Nieuwe ‘zorgen en dilemma’s rond de gaswinning’ vormden aanleiding om de omvang en wijze van de gaswinning in Groningen opnieuw te overwegen.¹⁷⁴ Op 30 september 2014 vond een aardbeving plaats in Ten Boer van 2,8 op de schaal van Richter. Bevingen van deze sterkte kwamen al eerder en vaker voor in het Groningenveld, maar steeds rondom Loppersum, het centrale deel van het gasveld.¹⁷⁵ Minister Kamp verzocht de NAM daarom om een aanvullende analyse te maken met betrekking tot de bevingsgevoeligheid rondom het cluster Eemskanaal. Deze analyse werd op 14 november 2014 opgeleverd, waarop het SodM op 11 december 2014 met een aanvullend advies kwam.¹⁷⁶ Op basis daarvan besloot het kabinet op 16 december 2014 tot een neerwaartse aanpassing van de maximaal toegestane winning over 2015 en 2016, met ingrijpende gevolgen voor de staatsbegroting.¹⁷⁷ Minister Kamp merkt op dat tot dusverre niet is aangetoond dat het mogelijk is de seismiciteit te regelen door middel van

---

¹⁷¹ *Kamerstukken II* 2013/14, 33529, 28, p. 5. Zie ook Rijksoverheid, ‘Minder gaswinning, versterkingspakket voor Groningen’, Rijksoverheid.nl, 17 januari 2014 (zoek op *minder gaswinning, versterkingspakket*).

¹⁷² Rijksoverheid, ‘Minder gaswinning, versterkingspakket voor Groningen’, Rijksoverheid.nl, 17 januari 2014 (zoek op *minder gaswinning, versterkingspakket*).

¹⁷³ Rijksoverheid, ‘Minder gaswinning, versterkingspakket voor Groningen’, Rijksoverheid.nl, 17 januari 2014 (zoek op *minder gaswinning, versterkingspakket*). Zie ook: Luyendijk, NRC 24 december 2013.

¹⁷⁴ Kamerbrief Gaswinning Groningenveld en versterkingsmaatregelen d.d. 16 december 2014, p. 2.

¹⁷⁵ Kamerbrief over aardbeving Ten Boer op 30 september d.d. 9 oktober 2014.

¹⁷⁶ Kamerbrief Gaswinning Groningenveld en versterkingsmaatregelen d.d. 16 december 2014, p. 2 & 3.

¹⁷⁷ Kamerbrief Gaswinning Groningenveld en versterkingsmaatregelen d.d. 16 december 2014, p. 3.

maatregelen in de gasproductie.¹⁷⁸ Hij onderschrijft dan ook de conclusie van het SodM ‘dat het onderzoek naar de gevolgen van gaswinning dient te worden gemaximaliseerd, zodat er meer duidelijkheid komt over de effectiviteit van de maatregelen’.¹⁷⁹

Het is duidelijk dat er sinds de zware aardbeving in Huizinge van 2012 uitgebreid en intensief onderzoek wordt gedaan naar de gevolgen van gaswinning en mogelijke maatregelen om de veiligheid van burgers te waarborgen. De vraag is echter of de betrokken partijen daar niet eerder mee hadden moeten beginnen. Een jaar geleden startte de Onderzoeksraad voor Veiligheid (hierna: ‘de Onderzoeksraad’ of ‘de Raad’) een onderzoek naar ‘de wijze waarop de veiligheid van de inwoners van de provincie Groningen de afgelopen jaren is meegewogen bij de besluitvorming over de gaswinning in Groningen’.¹⁸⁰ Op 18 februari 2015 werd het rapport ‘Aardbevingsrisico’s in Groningen’ gepubliceerd.¹⁸¹ De Onderzoeksraad concludeert in dit rapport dat de veiligheid van de inwoners in relatie tot door gaswinning veroorzaakte aardbevingen tot begin 2013 *niet* van invloed is geweest op de besluitvorming over de exploitatie van het Groningenveld.¹⁸² ‘De betrokken partijen beschouwden het veiligheidsrisico voor de bevolking als verwaarloosbaar en gingen hiermee voorbij aan de onzekerheden waarmee deze risico-inschatting was omgeven’, aldus het rapport. Voor de partijen die bij de gaswinning betrokken zijn, stonden optimale opbrengsten en leveringszekerheid steeds voorop. De partijen streefden naar onderlinge consensus en boden daarbij ‘nauwelijks ruimte voor tegengeluid’. De rol van het ministerie van EZ was een dubbelzinnige: het ministerie was zowel onderdeel van de exploitatie als hoeder van het veiligheidsbelang. Doordat andere ministeries of lokale overheden niet of nauwelijks werden betrokken bij de besluitvorming over de gaswinning, bestond ook bestuurlijk gezien weinig ruimte voor tegengeluid, zo vermeldt het rapport.¹⁸³ Zowel de NAM als het ministerie van EZ als het SodM wordt verweten ‘onzekerheid en de reductie ervan’ niet als uitgangspunt van hun handelen te hebben genomen:

Gedurende de periode van gaswinning was er nog weinig inzicht in de processen die zich in de diepe ondergrond afspeelden. Het was daardoor moeilijk om betrouwbare prognoses te geven over de aardbevingsrisico’s. Desondanks vond er tot 2013 geen integraal en onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek plaats. De betrokken partijen voelden geen urgentie noch verantwoordelijkheid om actief kennis te ontwikkelen en onzekerheden te reduceren. De Raad is van mening dat NAM met deze passieve houding geen invulling gaf aan haar zorgplicht. Het ministerie van EZ had de regie moeten nemen bij nader onafhankelijk onderzoek. SodM had hier voor 2012 op moeten aandringen en ook kennisinstellingen hadden eerder aan de bel kunnen trekken.¹⁸⁴

---

¹⁷⁸ Kamerbrief Gaswinning Groningenveld en versterkingsmaatregelen d.d. 16 december 2014, p. 4.

¹⁷⁹ Kamerbrief Gaswinning Groningenveld en versterkingsmaatregelen d.d. 16 december 2014, p. 4.

¹⁸⁰ Onderzoeksraad voor Veiligheid, ‘Onderzoeksraad start onderzoek naar gaswinning Groningen’, Onderzoeksraad.nl, 23 januari 2014 (zoek op *onderzoeksraad gaswinning groningen*).

¹⁸¹ Rapport Aardbevingsrisico’s in Groningen 2015.

¹⁸² Rapport Aardbevingsrisico’s in Groningen 2015, p. 7.

¹⁸³ Verkort Rapport Aardbevingsrisico’s in Groningen 2015, p. 6.

¹⁸⁴ Verkort Rapport Aardbevingsrisico’s in Groningen 2015, p. 6.

De Raad concludeert al met al ‘dat de betrokken partijen niet zorgvuldig zijn omgegaan met de veiligheid van de Groningse burgers in relatie tot de door gaswinning veroorzaakte aardbevingen’.¹⁸⁵

Met de veertien onderzoeken die de Staat instelde na de zware aardbeving in de gemeente Loppersum van 2012, werd volgens de provincie Groningen te weinig aandacht besteed aan de toekomst van het gaswinningsgebied. Als aanvulling op die onderzoeken vroeg zij daarom de Commissie Duurzame Toekomst Noordoost-Groningen (hierna: ‘de Commissie Meijer’ of ‘de Commissie’) om haar van advies te dienen. In haar uiteindelijke eindadvies stelt de Commissie dat de lusten en de lasten van de gaswinning ongelijk verdeeld zijn.¹⁸⁶ In een artikel van 14 december 2013 schrijft het Dagblad van het Noorden over Groninger civiel ingenieur Meiborg die vanaf het begin van de gaswinning wees op de gevaren daarvan, maar ‘werd geëxcommuniceerd door de NAM’.¹⁸⁷ Meiborg werd volgens het artikel ‘weggehoond door de NAM en de autoriteiten’. Pas in 1993 erkende de NAM dat er een verband bestond tussen de gaswinning en de aardbevingen in Noordoost-Groningen.¹⁸⁸ De Commissie stelt dat de relatie tussen gaswinning en aardbevingen (te) lang is gerelativeerd en dat er tot op heden geen volledige transparantie bestaat over de mogelijke gevolgen van de gaswinning.¹⁸⁹ Verder stelt zij dat de overheid en de NAM zeker pogingen doen om de inwoners en het gebied tegemoet te komen, maar constateert desondanks dat inwoners zich niet serieus genomen voelen.¹⁹⁰ Besluitvorming en discussies vinden grotendeels plaats in bestuurskamers, buiten het zicht van de inwoners die er juist zo afhankelijk van zijn.¹⁹¹ Gevoelens van onzekerheid, onveiligheid en wantrouwen worden daardoor versterkt.¹⁹²

Het recht op respect van de persoonlijke levenssfeer van art. 8 EVRM kan voor verdragstaten de positieve verplichting meebrengen om bepaalde informatie beschikbaar te stellen via transparante procedures.¹⁹³ Het is goed voor te stellen dat bewoners hun toekomst anders hadden ingericht indien zij (beter) op de hoogte waren geweest van de mogelijke risico’s en gevolgen van de gaswinning. Dat blijkt voor veel mensen nu niet meer mogelijk: zij krijgen hun woning niet verkocht en zijn als het ware gevangen in de situatie.

De stelling van de Commissie Meijer dat in de informatievoorziening over de gaswinning onvoldoende transparantie is betracht, vraagt om nadere uitleg. De uitspraak impliceert dat de Staat over belangrijke informatie beschikte en die niet beschikbaar stelde aan de inwoners van het aardbevingsgebied. Uit door mij bestudeerde gegevens valt niet af

---

¹⁸⁵ Rapport Aardbevingsrisico’s in Groningen 2015, p. 7.

¹⁸⁶ Advies Commissie Meijer 2013, p. 9 & 24.

¹⁸⁷ Van Hofslot, Dagblad van het Noorden 14 december 2013.

¹⁸⁸ Zie Bijlsma, Dagblad van het Noorden 29 mei 2009 en Van Hofslot, Dagblad van het Noorden 14 december 2013.

¹⁸⁹ Advies Commissie Meijer 2013, p. 24.

¹⁹⁰ Advies Commissie Meijer 2013, p. 23 & 24.

¹⁹¹ Advies commissie Meijer 2013, p. 24.

¹⁹² Advies Commissie Meijer 2013, p. 24.

¹⁹³ EHRM 19 februari 1998, ECLI:NL:XX:1998:AD4547, NJ 1999/690, m.nt. Dommering (*Guerra*), nt. Dommering onder 4.

te leiden dat dit het geval is. Uit het bovenstaande blijkt dat ten aanzien van de gevolgen van de gaswinning zelfs na uitgebreide onderzoeken veel onduidelijkheden blijven bestaan. Pas met de zware aardbeving bij Huizinge in de zomer van 2012 kwam het inzicht dat zwaardere bevingen mogelijk waren dan tot dusverre werd verondersteld. Het ligt daarom niet voor de hand dat de NAM en de Staat de situatie zoals die nu is hadden voorzien. Of zij dat wel hadden gekund door eerder en uitgebreider onderzoek te doen, is een ander punt – dat hierboven al aan de orde is gekomen. Overigens concludeert ook de Onderzoeksraad voor Veiligheid dat de bij de gaswinning betrokken partijen op het gebied van communicatie en verantwoording tekort zijn geschoten. ‘NAM, het ministerie van EZ en SodM hadden burgers meer inzicht moeten bieden in de complexiteit van de materie en de belangen die ermee gemoeid zijn’, aldus het verkorte rapport van de Raad.¹⁹⁴ Ook de Raad verwijt voornoemde partijen bovendien weinig oog te hebben gehad voor gevoelens van onveiligheid en ongerustheid van de inwoners.¹⁹⁵

De verplichting van de overheid om informatie beschikbaar te stellen via transparante procedures ligt voor de hand wanneer het gaat om bepaalde, vaststaande feiten. Het verspreiden van vage voorspellingen en onzekerheden kan juist (onnodige) onrust veroorzaken. Van een schending van art. 8 EVRM wegens het achterhouden van essentiële informatie, zal daarom pas sprake zijn indien blijkt dat de Staat over concrete gegevens beschikte op basis waarvan de ernst van de aardbevingssituatie kon worden voorzien. Zoals hierboven al aan de orde kwam, lijkt dat niet het geval te zijn.

Indien moet worden geoordeeld dat door het handelen van de NAM en/of de Staat een onaanvaardbaar evenwicht is ontstaan tussen de in het geding zijnde belangen, rijst de vraag of daarmee sprake is van een inbreuk op de persoonlijke levenssfeer van de inwoners in de zin van art. 8 EVRM. Indien wordt aangenomen dat dit het geval is, moet worden beoordeeld of die inbreuk dusdanig ernstig is dat kan worden gesproken van een aantasting in de persoon in de zin van art. 6:106 lid 1 sub b BW. Dit zal bijvoorbeeld het geval zijn wanneer de rechter oordeelt dat de handelswijze van de NAM en/of de Staat bij inwoners heeft gezorgd voor een ernstig geschokt rechtsgevoel, of voor immateriële schade die afwezig of in ieder geval minder ernstig was geweest indien een aanvaardbaar evenwicht tussen de in het geding zijnde belangen was bewerkstelligd. Overigens kan het EHRM vergoeding van immateriële schade toekennen op grond van een schending van art. 8 EVRM door de Staat.

3.3.3 Besluitvorming in individuele gevallen

Naast de algemene besluitvorming inzake de gaswinning en de gevolgen daarvan, moet worden gekeken naar het handelen van de NAM en de Staat in individuele gevallen. Gedacht kan worden aan de hierboven behandelde casus van de familie X, waarin de familie stelt onnodig lang in een onveilige situatie te hebben geleefd als gevolg van nalatigheid van de NAM. In lijn met het arrest Oosterparkrellen moet in dergelijke gevallen worden onderzocht of immateriële schade bij de benadeelde(n) had kunnen worden

---

¹⁹⁴ Verkort Rapport Aardbevingsrisico's in Groningen 2015, p. 6.

¹⁹⁵ Verkort Rapport Aardbevingsrisico's in Groningen 2015, p. 6.

voorkomen of in ieder geval minder ernstig had kunnen zijn, hadden de NAM en/of de Staat gehandeld zoals in de gegeven situatie van hen mocht worden verwacht.

3.4 Gevoelens van angst en bezorgdheid om het welbevinden van een ander

Inwoners van het aardbevingsgebied maken zich zorgen om het welbevinden van hun kinderen. De familie X, wiens casus hierboven aan de orde kwam, stelt door oplettendheid van een NAM-inspecteur een jaar lang in een zeer onveilige situatie hebben geleefd met drie kinderen.¹⁹⁶ Een van de respondenten van het Rapport Kwaliteit van Leven vertelt over de schoorsteen in zijn/haar woning, die dreigt in te storten in geval van nieuwe bevingen. Ook hij/zij maakt zich zorgen om het welbevinden van zijn/haar kinderen.¹⁹⁷ Een andere respondent geeft aan zich zorgen te maken om zijn/haar partner ‘die erg bezig is met de gevolgen van de gaswinning en psychisch ziek thuis zit’.¹⁹⁸

In hoofdstuk 4 werd ingegaan op de vraag of gevoelens van angst en bezorgdheid om de situatie van een ander een grond kunnen vormen voor vergoeding van immateriële schade in de zin van art. 6:106 lid 1 sub b BW. Op grond van de bestaande jurisprudentie over dit onderwerp kan deze vraag niet bevestigend worden beantwoord. Mijns inziens heeft de Hoge Raad echter niet uitgesloten dat gevoelens van angst en bezorgdheid om het welbevinden van een ander onder bepaalde omstandigheden *een rol kunnen spelen* in de beoordeling van de vraag of sprake is van een persoonsaantasting.¹⁹⁹ Het bestaan van dergelijke gevoelens kan in ieder geval een factor vormen wanneer sprake is van opzettelijk onrechtmatig handelen en de emotionele gevolgen van de benadeelde voor de dader voorzienbaar waren.²⁰⁰ Dat is in de aardbevingscasus niet aan de orde. Toch is het belangrijk om stil te staan bij het feit dat de aardbevingen ook in de familie- en privésfeer de nodige zorgen en gevoelens van onveiligheid veroorzaken. Daarmee wordt immers het terrein van de persoonlijke levenssfeer geraakt.

---

¹⁹⁶ Brief van een familie aan de Stichting WAG.

¹⁹⁷ Rapport Veranderingen in kwaliteit van leven Noordoost Groningen 2014, p. 24.

¹⁹⁸ Rapport Veranderingen in kwaliteit van leven Noordoost Groningen 2014, p. 24.

¹⁹⁹ Zie hoofdstuk 4, par. 5.2.

²⁰⁰ Zie hoofdstuk 4, par. 5.2.

4. Samenvatting

In dit hoofdstuk werd de kennis van voorgaande hoofdstukken toegepast op de aardbevingscasus. Er werd ingegaan op verschillende mogelijke gronden voor het aannemen van een persoonsaantasting in de zin van art. 6:106 lid 1 sub b BW. In dit onderzoek wordt uitgegaan van het bestaan van aansprakelijkheid van de NAM en/of de Staat voor de geleden schade. In dit kader speelt de vraag of het handelen van de NAM kan worden beschouwd als handelen van de overheid, zodat voor de NAM uit het EVRM rechtstreekse verplichtingen voortvloeien. Indien moet worden geoordeeld dat dit niet het geval is, kunnen de uit art. 8 EVRM voortvloeiende verplichtingen mogelijk van betekenis zijn voor de invulling van het begrip onrechtmatige daad.

In paragraaf 2 werd onderzocht in hoeverre het bestaan van geestelijk letsel een grond voor smartengeld kan vormen in de aardbevingscasus. Uit de door mij bestudeerde gegevens is af te leiden dat sommige inwoners te maken hebben met psychische klachten als angst, stress en somberheid. De vraag in hoeverre dergelijke klachten kwalificeren als geestelijk letsel is lastig te beantwoorden, nu in de jurisprudentie geen heldere definitie wordt gegeven van het begrip geestelijk letsel. Voor inwoners die stellen geestelijk letsel te hebben opgelopen als gevolg van de aardbevingssituatie, is het raadzaam om de rechter een zo compleet mogelijk beeld te geven van de invloed van de psychische klachten op hun leven. Daarbij is in ieder geval van belang dat het proces van medische hulpverlening goed wordt gedocumenteerd. Daarnaast is het aan te raden de Engelse *Guidelines for the assessment of general damages in personal injury cases* (of soortgelijke criteria) te gebruiken als richtlijn ter onderbouwing van de stelling dat sprake is van geestelijk letsel. Hetzelfde geldt voor angstklachten die dusdanig ernstig zijn dat mogelijk sprake is van geestelijk letsel.

Bij vorderingen tot vergoeding van angstschade in de Nederlandse jurisprudentie ging het tot dusver steeds om de angst voor een bepaalde ziekte of aandoening. Onder bepaalde omstandigheden – bijvoorbeeld wanneer een woning op instorten staat – kan gezegd worden dat de angst voor de eigen gezondheid een reële grond heeft. Verdere jurisprudentie zal moeten uitwijzen of dergelijke situaties onder de reikwijdte van de vordering tot vergoeding van angstschade kunnen vallen.

De aardbevingen zorgen voor storingen in het woongenot van inwoners. Het recht op een ongestoord genot van de woning maakt onderdeel uit van de in art. 8 EVRM beschermde rechten. De lagere rechtspraak kent verschillende voorbeelden van gevallen waarin smartengeld werd toegekend wegens aantastingen van het woongenot. Per geval zal moeten worden beoordeeld hoezeer de storingen ingrijpen in de persoonlijke levenssfeer van de benadeelden. Een recht op smartengeld ontstaat indien sprake is van een ernstige inbreuk op de persoonlijke levenssfeer.

Wanneer een burger niet de hulp en bescherming van de overheid krijgt waar hij in die situatie op mocht rekenen, kan dat een aantasting in de persoon opleveren. Beoordeeld moet daarom worden of de NAM en de Staat hebben gehandeld zoals in deze situatie van hen mocht worden verwacht. Ondanks de vele onderzoeken die zijn verricht, bestaan ten aanzien van de risico's van de gaswinning nog vele onduidelijkheden en onzekerheden. Dat

maakt dat er weinig concrete aanknopingspunten zijn om te beoordelen hoe de NAM en de Staat in deze situatie precies hadden moeten handelen. Wel kan gezegd worden dat het opmerkelijk is dat over het jaar 2013 een recordhoeveelheid gas werd gewonnen, terwijl het SodM aan het begin van dat jaar adviseerde de gasproductie zo snel mogelijk en zo veel als mogelijk en realistisch was, terug te brengen. Daarmee rijst te vraag of de Staat hier niet meer voorzichtigheid in acht had moeten nemen.

De Onderzoeksraad voor Veiligheid heeft onderzoek gedaan naar de rol die veiligheid de afgelopen jaren heeft gespeeld in de besluitvorming omtrent de gaswinning. In het definitieve rapport concludeert de Raad dat zowel het ministerie van EZ als de NAM als het SodM hun zorgplicht hebben verzaakt.

De Commissie Meijer stelt dat de transparantie van de NAM en de Staat richting inwoners over mogelijke gevolgen van de aardbevingen niet volledig is (geweest) en dat de relatie tussen gaswinning en aardbevingen te lang is gerelativeerd. Indien komt vast te staan dat de Staat inderdaad over concrete informatie beschikte op basis waarvan inwoners hun toekomst hadden kunnen inrichten op een manier die zij in deze situatie wenselijk vonden, kan dat een inbreuk op art. 8 EVRM opleveren. Het lijkt er echter op dat dergelijke concrete informatie niet voorhanden is geweest. Zelfs na tal van uitgebreide onderzoeken en analyses bestaan nog veel onduidelijkheden en onzekerheden over de risico's van gaswinning en de voorspelbaarheid van (de sterkte van) aardbevingen.

Onder omstandigheden kunnen gevoelens van angst en bezorgdheid om het welbevinden van een ander een rol spelen in de beoordeling of sprake is van een persoonsaantasting. Dat is in ieder geval zo wanneer sprake is van opzettelijk onrechtmatig handelen en de emotionele gevolgen van het handelen van de dader voor hem voorzienbaar waren. Daarvan is in de aardbevingscasus geen sprake. Op basis van de jurisprudentie kan echter niet worden uitgesloten dat gevoelens van angst en bezorgdheid om een ander ook in andere situaties een *factor* kunnen vormen voor de vraag of iemand is aangetast in zijn persoon. Het is relevant om dergelijke omstandigheden aan te voeren ter onderbouwing van de stelling dat sprake is van een persoonsaantasting, nu zij de persoonlijke levenssfeer raken.

Hoofdstuk 6: Analyse van (fictieve) casus

In het voorgaande werd duidelijk dat er niet één Groninger aardbevingscasus is. De problemen en ongemakken waar mensen mee te maken hebben als gevolg van de aardbevingen, verschillen van geval tot geval. In de voorgaande hoofdstukken werd ingegaan op mogelijke gronden voor het aannemen van een aantasting in de persoon in de zin van art. 6:106 lid 1 sub b BW. Per casus dient te worden onderzocht in hoeverre deze gronden aanwezig zijn. Om een beter beeld te krijgen van de slagingskans van smartengeldvorderingen in de praktijk, behandel ik in dit hoofdstuk een aantal fictieve maar realistische casus. Met de kennis uit voorgaande hoofdstukken wordt gekeken in hoeverre een recht op vergoeding van immateriële schade bestaat in verschillende gevallen.

Casus 1: Burn-out

Loes heeft een burn-out. Haar werk als basisschoollerares, de opvoeding van twee jonge kinderen en haar functie als bestuurslid van de PvdA Slochteren brachten altijd al de nodige stress met zich mee. Een gezonde dosis stress kan echter voor niemand kwaad, zo riep Loes zelf altijd. De aardbevingen in en rondom haar woonplaats, Luddeweer (gemeente Slochteren), werkten de afgelopen jaren erg op haar zenuwen. Ze maakt zich zorgen over de toekomst van het gebied en de waarde van haar woning, die een aantal relatief kleine scheuren vertoont. Ook vindt ze het over de geringe aandacht die er op nationaal niveau aan de situatie wordt besteed. Sinds 2012 is ze eigenlijk zichzelf niet meer. Ze probeert er het beste van te maken, maar haar energie en doorzettingsvermogen lijken op te zijn. Of ze nu thuis is, op school, bij de PvdA of bij vrienden of bureaus, als de aardbevingen al geen onderwerp van gesprek zijn, dan zitten ze wel in haar hoofd. In oktober 2014 gaat het niet langer. Na twee weken ziek thuis te hebben gezeten gaat Loes naar de huisarts, die haar doorverwijst naar een psycholoog. Deze constateert dat Loes te maken heeft met een burn-out. De psycholoog vermoedt dat de 'aardbevingsstress' de voornaamste oorzaak is. Loes zit op dit moment al bijna vier maanden thuis.

Het is in dit geval de vraag of bij Loes sprake is van geestelijk letsel dat het gevolg is van de aardbevingen. Ze heeft – zoals de meeste mensen – in haar dagelijks leven verschillende stressfactoren, maar de klachten lijken door de aardbevingssituatie te zijn begonnen. Haar woning vertoont 'maar' een aantal relatief kleine scheuren. Dat hoeft echter niets af te doen aan het causale verband tussen het onrechtmatig handelen van de NAM en/of de Staat en de schade van Loes. Loes heeft medische hulp gezocht en is gediagnosticeerd met een burn-out. De psycholoog acht het waarschijnlijk dat de aardbevingen de (voornaamste) oorzaak zijn van haar klachten. Ook hebben de klachten een nadrukkelijke invloed op haar dagelijks leven. Wanneer zij dit – met behulp van haar advocaat – goed uitlegt en onderbouwt en haar patiëntendossier opvraagt bij de psycholoog, kan de rechter een zo compleet mogelijk beeld krijgen van haar situatie. Het is dan nog steeds lastig te voorspellen wat de rechter zal oordelen, maar het is niet onwaarschijnlijk dat hij de klachten van Loes zal aanmerken als geestelijk letsel.

Variatie: geen behandeling bij psycholoog

Stel dat de situatie hetzelfde is, maar dat Loes het als nuchtere Groningse vertikt om naar de psycholoog te gaan. Op die manier zou ze voor haar gevoel alleen nog maar meer energie besteden aan die rotaardbevingen. Ze mag zich dan behoorlijk slecht voelen, maar ze gaat er vanuit dat het vanzelf wel weer overgaat als ze probeert er niet teveel over na te denken.

Eerdere jurisprudentie lijkt wel echt te vereisen dat de benadeelde voor zijn klachten onder behandeling is (geweest). Het is daarom niet waarschijnlijk dat de klachten van Loes op deze manier zullen worden gekwalificeerd als geestelijk letsel.

Casus 2: Angstschade

Alex is 21 en woont in Winsum. Hij is emotioneel gezien nooit heel stabiel geweest en ieder geval behoorlijk angstig aangelegd. De zware aardbeving in Huizinge van augustus 2012 heeft dan ook een gevoelige snaar bij hem geraakt. Het huis van zijn ouders in Winsum is onbeschadigd, maar Alex heeft foto's gezien van huizen bij hem in de provincie die wel erg beschadigd zijn. De eerste nacht na de zware aardbeving in Huizinge had Alex een nachtmerrie. Hij droomde dat zijn huis instortte en dat hij bedolven raakte onder het puin. Dit scenario heeft hem sindsdien niet losgelaten. 's Nachts durft hij niet te gaan slapen en overdag voelt hij zich uitgeput, angstig en geïrriteerd. Hij loopt al maanden bij de psycholoog, maar tot dusverre lijkt zijn situatie niet te verbeteren. Hij leeft in de constante angst dat zijn huis zal instorten en hij onder het puin zal komen te liggen.

Alex heeft last van angstklachten. Hij is daarvoor onder behandeling bij een psycholoog en de klachten belemmeren hem in zijn dagelijks leven. Waar Alex bang voor is, is dat zijn huis zal instorten en hij daarbij onder het puin bedolven zal raken. Dat hij in het algemeen vrij labiel en angstig is, maakt voor de toerekening van de geleden schade aan de NAM en/of de Staat in principe niet uit, want: *the tortfeasor takes the victim as he finds him*. Wel is het de vraag of zijn klachten – ervan uitgaande dat die kwalificeren als geestelijk letsel – in voldoende direct verband staan tot het (vermeend) onrechtmatig handelen van de NAM en/of de Staat. Het huis waar Alex in woont, is tot nu toe onbeschadigd. In Winsum zijn wel veel schademeldingen geweest, maar van ingestorte huizen is geen sprake. De angst van Alex is in die zin niet objectief gegrond te noemen. Het lijkt mij daarom onredelijk om zijn angstschade toe te rekenen aan de NAM en/of de Staat.

Variatie: angstschade

Stel dat Alex niet in Winsum woont, maar in een woonboerderij in Bedum. De schuur die aan de boerderij gebouwd is, stort op een dag plotseling in. Het is niet duidelijk wat precies de oorzaak is. In ieder geval is het voorlopig niet verantwoord om in de boerderij te blijven wonen en worden Alex, zijn ouders en zusje geëvacueerd naar een tijdelijke woning in de buurt. De hele familie is ontzettend geschrokken van de ingestorte schuur, maar vooral Alex is sinds het voorval niet meer dezelfde. Hij is continu angstig en onrustig. Hij is bang dat hem iets zal overkomen als gevolg van een aardbeving. Dat is toch niet zo wonderlijk als er zomaar schuren instorten?

Ook hier heeft Alex last van angstklachten. Hij is bang dat hem iets zal overkomen als gevolg van een aardbeving. Het instorten van de schuur heeft die klachten bij hem teweeg gebracht. Het is echter niet duidelijk waardoor de instorting precies is veroorzaakt. Misschien was het de combinatie van slecht onderhoud en harde windstoten, misschien kwam het door een of meerdere aardbevingen. Het is goed voor te stellen dat Alex angstig is nadat hij de instorting van de aan zijn woning gekoppelde schuur heeft meegemaakt, maar dat maakt de angst dat hem iets zal overkomen als gevolg van een aardbeving nog niet reëel. Bovendien is zijn angst waarschijnlijk te algemeen geformuleerd om onderwerp te vormen van een vordering tot vergoeding van angstschade. Ook hier lijkt het verband tussen de schade en de vermeende onrechtmatige gedraging mij niet voldoende om te oordelen dat een recht op vergoeding van immateriële schade bestaat.

Variatie: aantasting woongenot

Stel dat komt vast te staan dat de schuur is ingestort als gevolg van aardbevingen. De familie verblijft in een tijdelijke woning die de NAM voor hen heeft geregeld terwijl hun huis wordt onderzocht en de nodige maatregelen worden getroffen.

In de lagere rechtspraak werd eerder vergoeding van immateriële schade toegekend ter compensatie van ergernis en gederfde levensvreugde over het feit dat het woongenot voor langere tijd afwezig was als gevolg van onrechtmatige hinder.²⁰¹ In dit geval mist de familie tijdelijk het woongenot van hun eigen huis. Daarnaast is een gedwongen tijdelijke verhuizing ingrijpend voor het privé- en gezinsleven. De onzekerheid over de terugkeer in hun eigen huis en de schrik en stress die de instorting met zich meebrengt kunnen mijns inziens – mits goed onderbouwd – leiden tot het oordeel dat sprake is van een ernstige inbreuk op de persoonlijke levenssfeer en daarmee tot het bestaan van een recht op vergoeding van immateriële schade.

Casus 3: Aantasting woongenot en gezondheidsgevolgen

Alvaro en Anna zijn een gepensioneerd echtpaar uit Middelstum. Hun hele leven hebben ze hard gewerkt in de Randstad, altijd met het idee om te sparen voor hun droomboerderijtje in het noorden van het land. Kort na hun pensionering vinden ze een prachtig exemplaar in Middelstum. Met veel plezier besteden ze twee jaar aan renovatie- en verbouwwerkzaamheden. In 2009 wordt de laatste hand gelegd aan de tuinkamer en kan het stel zorgeloos gaan genieten van hun welverdiende rust. Maar niet voor lang, want de aardbevingen rondom Middelstum gooien roet in het eten. In 2011 ontdekt Anna de eerste scheur in de garagemuur. Daarna volgen nog een aantal kleine scheuren in de garage en aan de achterkant van het huis. Dit blijken echter kleinigheden vergeleken met de schade die de aardbeving in Huizinge in 2012 veroorzaakt. De schade aan de muren, het dak en de vloer is ernstig. Pas na een paar weken komt een NAM-inspecteur de schade opnemen. Al snel staat de boerderij in de steigers en stempels. De situatie bleek behoorlijk onveilig te zijn. Het renovatieteam kan moeilijk inschatten hoeveel tijd hun werk gaat kosten, omdat ze telkens weer tegen onverwachte problemen aanlopen. De gehele situatie

---

²⁰¹Rb Arnhem 14 maart 2007, ECLI:NL:RBARN:2007:BA1802, NJF 2007/279, r.o. 3.4.

kost het oudere echtpaar veel energie. Vooral Alvaro heeft het er zwaar mee. Hij slaapt slecht en heeft voor het eerst sinds zijn pensionering weer last van zijn hart en van een te hoge bloeddruk. Wat ook niet meewerkt, is dat hij niet kan tuinieren doordat de tuin volledig in beslag is genomen door bouwmaterialen. In deze hobby vond hij vaak zijn rust en ontspanning. Alvaro is behoorlijk pessimistisch en zegt regelmatig tegen Anna dat hun verhuizing naar het noorden een vergissing is geweest.

In deze situatie is sprake van een ernstige aantasting van het woongenot. Alvaro en Anna kunnen wel in hun eigen huis blijven wonen, maar tussen de steigers en stempels. In de lagere rechtspraak werd eerder een recht op vergoeding van immateriële schade toegekend wegens overlast door renovatiewerkzaamheden.²⁰² Net als in die zaak van de rechtbank Almelo, ervaren Alvaro en Anna ernstige ongemakken door verbouwingswerkzaamheden. In een andere zaak over aantasting van het woongenot waren de belangrijkste overwegingen van de rechtbank om een recht op smartengeld toe te kennen ‘hoofdpijnklachten, de irritatie en belemmeringen in het gebruik en genot van de tuinen’.²⁰³ In deze casus is niet alleen sprake van gederfd genot van de woning, maar ook van hevige ergernissen die mede fysiek tot uiting komen. Ook de onbereikbaarheid van de tuin is een aspect van gederfd genot van de eigen grond. Gezien de grote inbreuk op de persoonlijke levenssfeer van Alvaro en Anna en hun casus afzettend tegen de lagere rechtspraak over dit onderwerp, acht ik de slagingskans van een beroep op vergoeding van immateriële schade in dit geval zeker redelijk.

Variatie: Zorgen om kinderen

Stel dat Alvaro en Anna geen gepensioneerd stel zijn, maar een jong stel met twee jonge kinderen van 4 en 6. De kinderen vinden het wel spannend dat het huis zo in de steigers staat en rennen voortdurend in en rondom het huis om spelletjes te spelen. Alvaro en Anna doen hun best om ze in toom te houden en ze duidelijk te maken dat ze moeten oppassen met al die grote machines en materialen, maar ze houden hun hart vast. De jongste heeft nog een tijdje geslapen in een kamer waarvan het dak steeds meer ging doorhangen. Hij slaapt nu bij zijn broer op de kamer. Het renovatieteam heeft Anna verteld dat de situatie nu veilig is, maar ze kan het niet helpen dat ze elke dag angstig is dat één van haar jongens iets zal overkomen.

De angst en bezorgdheid om de veiligheid van twee jonge kinderen vormt een bijkomende factor die meespeelt in de vraag of een recht op vergoeding van immateriële schade bestaat. Zoals ik hierboven al vermeldde, geeft alleen de ernstige aantasting van het woongenot in deze situatie naar mijn mening al een redelijke kans op vergoeding van immateriële schade. De angst en bezorgdheid om de veiligheid van familieleden vormt een aanvullende grond om te zeggen dat de situatie ingrijpt in de persoonlijke levenssfeer.

---

²⁰² Rb Almelo 27 oktober 2009, ECLI:NL:RBALM:2009:BK2816, JHV 2010/16.

²⁰³ Rb Roermond 23 juli 1992, *M en R* 1994, 38.

Casus 4: Nalatigheid NAM & Staat

Wat is de mogelijke invloed van de conclusie van de Onderzoeksraad voor Veiligheid dat de Staat, de NAM en het SodM allen hun zorgplicht hebben verzaakt? Gesteld wordt dat de betrokken partijen te laat in actie zijn gekomen en dat vóór 2012 al dieper onderzoek had moeten worden gedaan naar de gevolgen van gaswinning en mogelijk te nemen maatregelen.

Er liggen conclusies van een deskundig onderzoeksteam over het handelen van de NAM en de Staat. De kans is groot dat de rechter dergelijke bevindingen laat meewegen in zijn oordeel over de eventuele nalatigheid van deze partijen. Aangenomen dat de rechter oordeelt dat de NAM en de Staat belangrijke steken hebben laten vallen in de besluitvorming over de gaswinning, kijken we naar de gevolgen daarvan voor de inwoners. Er zal niet precies kunnen worden vastgesteld hoe de situatie was geweest indien geen sprake was geweest van nalatigheid van de NAM en de Staat. Misschien had het feitelijk niets uitgemaakt als vanaf 1993 al uitgebreider onderzoek was gedaan naar de gevolgen van gaswinning. Dat neemt niet weg dat de inwoners er recht op hadden dat hun veiligheid en hun leefomgeving meer en eerder in de besluitvorming betrokken hadden moeten worden. Door hun belangen te verwaarlozen, wordt inbreuk gemaakt op de persoonlijke levenssfeer. Het is de vraag of dit gegeven op zichzelf een zo ernstige inbreuk vormt, dat een recht op vergoeding van immateriële schade ontstaat. In ieder geval kan de rechter deze informatie in losse casus laten meewegen, nu hij steeds alle omstandigheden in onderling verband dient te beoordelen.

Conclusie

In deze scriptie werd onderzocht in hoeverre een recht op vergoeding van immateriële schade bestaat in de Groninger aardbevingscasus. Duidelijk werd dat op die vraag geen eenduidig antwoord kan worden gegeven, nu het eigenlijk onjuist is om te spreken van ‘de aardbevingscasus’: de gevolgen van de aardbevingen zijn niet voor iedere persoon, familie of woning hetzelfde. Er werd ingegaan op mogelijke grondslagen voor het aannemen van een persoonsaantasting op andere wijze in de zin van art. 6:106 lid 1 sub b BW. In de praktijk dient per geval te worden gekeken in hoeverre één of meer van die gronden aanwezig zijn. In het ene geval zal misschien sprake zijn van een inbreuk op de persoonlijke levenssfeer die onvoldoende ernstig is om een persoonsaantasting te vormen, in een andere situatie zal zowel sprake zijn van geestelijk letsel als van de schending van een fundamenteel recht. Op basis van de theoretische grondslagenanalyses die zijn behandeld, kunnen per casus elementen worden aangewezen die een (al dan niet zelfstandige) rol spelen voor de vraag of sprake is van een persoonsaantasting in de zin van art. 6:106 lid 1 sub b BW. Overigens werd er steeds vanuit gegaan dat aansprakelijkheid van de NAM en/of de Staat voor de aardbevingen is gegeven.

Bij inwoners die kampen met psychische klachten als gevolg van de aardbevingen, speelt de vraag of die klachten kwalificeren als geestelijk letsel. Het is lastig te voorspellen hoe de rechter over dergelijke gevallen zal oordelen, nu het ontbreekt aan vaste criteria om dat te doen. Een vereiste voor het aannemen van geestelijk letsel lijkt in ieder geval te zijn dat de benadeelde voor zijn klachten onder behandeling is (geweest). Het is raadzaam om de stelling dat sprake is van geestelijk letsel op te bouwen volgens een richtlijn die rekening houdt met de invloed van psychische klachten op het persoonlijke leven en het functioneren van de benadeelde. Op die manier krijgt de rechter een zo volledig mogelijk beeld van de situatie van de benadeelde. De Engelse *Guidelines for the assessment of general damages in personal injury cases* kunnen bijvoorbeeld als richtlijn dienen.

Niet alleen de invloed van de aardbevingen op de geestelijke gesteldheid van inwoners kan een persoonsaantasting opleveren. Ook ernstige inbreuken op de persoonlijke levenssfeer kunnen ertoe leiden dat iemand in zijn persoon is aangetast. Het recht op een ongestoord genot van de woning maakt onderdeel uit van de persoonlijke levenssfeer. Daarnaast kan het recht op een persoonlijke levenssfeer worden aangetast doordat burgers niet de hulp en bescherming krijgen die ze in een bepaalde situatie van de overheid mochten verwachten, of doordat essentiële informatie over hun woon- en leefomgeving werd achtergehouden. Ook de aantasting van het door art. 8 EVRM beschermde recht op een gezinsleven vormt een inbreuk op de persoonlijke levenssfeer.

‘Persoonlijke levenssfeer’ klinkt als een breed begrip en is dat ook. Voor veel inwoners zijn de aardbevingen van invloed op verschillende aspecten van hun persoonlijke levenssfeer. Deze aspecten moeten worden onderscheiden en worden afgezet tegen jurisprudentie over vergelijkbare gevallen. Uiteindelijk gaat het echter om de invloed van de aardbevingen op de gehele persoonlijke levenssfeer. Voor de vraag of sprake is van een persoonsaantasting, dient de rechter immers alle omstandigheden in onderling verband te beoordelen. Het is daarom naar mijn mening mogelijk dat afzonderlijke inbreuken op de

persoonlijke levenssfeer die *op zichzelf* geen persoonsaantasting zouden vormen, dat in onderling verband beschouwd wél doen. Per aspect dient zorgvuldig te worden onderzocht en beredeneerd wat de gevolgen zijn voor de persoon en/of de levenssfeer van de benadeelde. De aard van de casus brengt mee dat de levens van mensen op veel verschillende vlakken worden geraakt. Voor het uiteindelijke oordeel of sprake is van een persoonsaantasting, dient naar mijn mening naar het gehele plaatje te worden gekeken.

Literatuurlijst

Advies Winningsplan 2013

SodM, *Advies Winningsplan 2013/Meet- en Monitoringsplan NAM Groningen gasveld* (Rapport van januari 2014).

Barkhuysen 2011

T. Barkhuysen, 'Smartengeld bij schending van mensenrechten' in: *NJB* 2011/566, afl. 11, p. 667.

Bijlsma, Dagblad van het Noorden 29 mei 2009

K. Bijlsma, 'Voortschrijdend inzicht', *Dagblad van het Noorden* 29 mei 2009.

Brands 2010

F. Brands, 'Angst en depressie: vaak samen een probleem', *Vizier* herfst 2010.

Brouwer 2015

J.G. Brouwer, Powerpointpresentatie 'Het recht op veiligheid' in: Symposium *Gaswinning: van zegen tot ramp*, Rijksuniversiteit Groningen, Groningen 2015.

Buurtvergelijkend Onderzoek 2014

G.R.W. de Kam & J. Raemaekers, *Rapport Opvattingen van bewoners over de effecten van aardbevingen op het woongenot en de woningwaarde in Groningen: Een vergelijkend onderzoek in drie woonbuurten in Middelstum, Loppersum en Slochteren in 2009 en 2013* (URSI Research Report; No. 346). Groningen: Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen, Rijksuniversiteit Groningen.

Ceulen 2009

E.P. Ceulen, 'Aansprakelijkheid voor asbestblootstelling', *TVP* 2009, afl. 2.

Eindadvies Commissie Meijer 2013

Eindadvies Commissie Duurzame Toekomst Noord-oost Groningen, Groningen 2013.

Funda-analyse 2013

J. Raemaekers, *De effecten van aardbevingen bij particulieren in het Groningse aardbevingsgebied die hun woning te koop aanbieden* (rapport van 27 november 2013 in opdracht van de Stichting WAG. Te raadplegen via: Stwag.gr/informatie), Groningen 2013.

Gijselaar, Rijnhout & Emaus 2014

E.C. Gijselaar, R. Rijnhout & J.M. Emaus, 'Gasboringen in Groningen en de aansprakelijkheid van de NAM' in: *AA* 2014, afl. november 2014, p. 801-813.

Hartlief 2008

T. Hartlief, 'Handhaving met smartengeld', *AV&S* 2008, afl. 34.

Hartlief 2012

T. Hartlief, 'Smartengeld in Nederland anno 2012: tijd voor een steen in stilstaand water?', in: *Het Smartengeldboek ANWB* 2012.

Helsloot 2013

I. Helsloot, *Redelijk en begrijpelijk Groninger aardbevingsbeleid* (Onderzoeksrapport over veiligheidsrisico's van de aardbevingen 2013).

Judicial Studies Board 2012

The Judicial Studies Board, *Guidelines for the assessment of general damages in personal injury cases*, Oxford: Oxford University Press 2012.

Kottenhagen 1998

R.J.P. Kottenhagen, 'Vergoeding van immateriële schade; een rechtsgebied in een stroomversnelling?', in: *NTBR* 1998, afl. 5, p. 137-142.

Kottenhagen 2004

R.J.P. Kottenhagen, 'Immateriële schade' in: *TVP* 2004, afl. 3.

Lindenbergh 1998

S.D. Lindenbergh, *Smartengeld* (diss. Leiden), Deventer 1998.

Lindenbergh 2008

S.D. Lindenbergh, *Smartengeld. Tien jaar later*, Deventer: Kluwer 2008.

Lindenbergh, GS Schadevergoeding

S.D. Lindenbergh, '2.1 Algemeen' in: *Groene Serie Schadevergoeding*, Deventer: Kluwer (online).

Luyendijk, NRC 24 december 2013

W. Luyendijk, 'NAM haalt dit jaar recordhoeveelheid gas uit Groningse bodem', *NRC* 24 december 2013.

Nguyen 2009

T.B.H. Nguyen, 'Voorwaarden voor smartengeld bij schending fundamentele rechten zonder letsel', *NJB* 2009, 1408.

Nieuwenhuis, Stolker & Valk 2011

J.H. Nieuwenhuis, C.J.J.M. Stolker & W.L. Valk, *Tekst & Commentaar Burgerlijk wetboek: Boeken 6, 7, 8 en 10*, Deventer: Kluwer 2011.

Rapport analyse aardbevingsgegevens Groningse veld 2013

State Supervision of Mines, *Reassessment of the probability of higher magnitude earthquakes in the Groningen Gas Field*, Rijksoverheid 16 januari 2013, Rijksoverheid.nl (zoek op: *reassessment probability earthquakes*).

Rapport Aardbevingsrisico's in Groningen 2015

Onderzoeksraad voor veiligheid, *Aardbevingsrisico's in Groningen: Onderzoek naar de rol van veiligheid van burgers in de besluitvorming over de gaswinning (1959-2014)*. Den Haag, februari 2015, Onderzoeksraad.nl.

Stolker & Levine 1996

C.J.J.M. Stolker & D.I. Levine, 'Aids-phobia; Schadevergoeding voor angst' in: *NJB* 1996, afl. 23.

Van Duin & Wijkhuijs 2014

M. van Duin & V. Wijkhuijs, 'Aardgasbevingen in Groningen' in: *Lessen uit crises en mini-crisis*, Den Haag: Boom Lemma 2014.

Van Hofslot, *Dagblad van het Noorden* 14 december 2013

G. van Hofslot, 'Willem Beton' waarschuwt vergeefs voor gaswinning', *Dagblad van het Noorden* 14 december 2013.

Verburg 2009

G.J.M. Verburg, *Vaststelling van smartengeld* (diss. Universiteit Leiden), Deventer: Kluwer 2009.

Verheij 2002

A.J. Verheij, *Vergoeding van immateriële schade wegens aantasting in de persoon* (diss. Amsterdam VU), Nijmegen: Ars Aequi Libri 2002.

Verheij 2004

A.J. Verheij, 'Psychisch letsel wegens ontstaan en voortduren van een geschil', *AV&S* 2004/14.

Verheij 2013

A.J. Verheij, 'Wil de Hoge Raad plegers van bijzonder ernstige normschendingen steviger aanpakken?', *AV&S* 2013, afl. 1.

Verheij 2013

A.J. Verheij, 'Twee benaderingen van vergoeding van immateriële schade', *VRA* 2013/94.

Verkort rapport aardbevingsrisico's in Groningen 2015

Onderzoeksraad voor veiligheid, *Aardbevingsrisico's in Groningen: Onderzoek naar de rol van veiligheid van burgers in de besluitvorming over de gaswinning (1959-2014)*. Den Haag, februari 2015, Onderzoeksraad.nl.

WAG-onderzoek 2014

G.R.W. de Kam & E. Idsardi, *Rapport Opvattingen van Stichting WAG-deelnemers over de effecten van aardbevingen op het woongenot en de woningwaarde in Groningen, Rijksuniversiteit Groningen mei 2014* (URSI Research Report; No. 347). Groningen: Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen, Rijksuniversiteit Groningen.